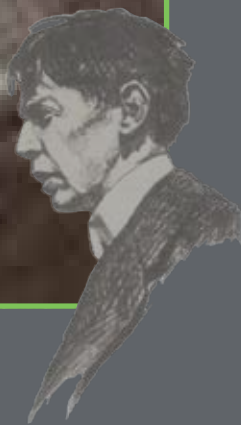

Munkiana

nr. 63

2018

22. årgang

www.munkiana.dk

issn: 1397-7172

Kaj Munk Selskabet

Bestyrelse:**Formand:**

Christian Grund Sørensen, Anders Borks Vej 9, 9000 Aalborg
tlf. 98 12 43 78, E-mail: cgs@km.dk

Næstformand:

Peter Øhrstrøm, Stokrosevej 5, 9380 Vestbjerg,
tlf. 98 29 70 61, E-mail: poe@hum.aau.dk

Kasserer:

Anna Saarup Brinth, Toften 40, 7441 Bording,
tlf. 86 86 13 78 (fastnet) eller mobil 23 31 47 63, E-mail: ASBrinth@mail.tele.dk

Ricardt Riis, Carit Etlars Vej 25, 8700 Horsens,
tlf. 75 62 54 28, E-mail: rriis@mail1.stofanet.dk

Jon Høgh, Tim Kirkevej 37, 6980 Tim,
tlf. 97 33 34 49, E-mail: fam.hogh@post.tele.dk

Hjemmeside: www.munkiana.dk

Redaktion: Jon Høgh,

Redaktør for forskningsartikler i tidsskriftet: Mogens Pahuus.

Grafisk produktion: meller.dk

Cover: Suzanne Eide Knudsen.

Forsidebillede: Otto Larsen. Sognepræst i Godsted-Øster Ulslev Pastorat på Lolland, 1928-1932. Lokalhistorisk Arkiv, Nysted v. daglig leder Jørn Ringsing

---

Munkiana udgives i samarbejde med Kaj Munk Forskningscentret ved Aalborg Universitet, www.kajmunk.hum.aau.dk

Kommende Munkiana: Munkiana udkommer fast to gange årligt, i maj og i november. Deadline for indsendelse af artikler, man ønsker optaget i tidsskriftet, er 1. april og 1. oktober. Lejlighedsvis vil temanumre og særnumre supplere de to faste numre.

Artikler indsendes til redaktør **Jon Høgh:** fam.hogh@post.tele.dk.

Forskningsartikler i Munkiana

Artikler, der ønskes optaget som forskningsartikler, vil blive underkastet fagfællebedømmelse (peer review) efter den standard, som traditionelt gælder i det internationale forskningsmiljø, således som det er beskrevet på Forskningsministeriets web-site. Artikler, der er optaget i Munkiana på denne måde, bliver specielt markeret som forskningsartikler.

Professor emeritus Mogens Pahuus, Aalborg Universitet, har redaktionsansvaret for forskningsartiklerne i Munkiana – herunder for ledelsen af review-processen.

Kontingent! Kontingent! Kontingent!

Årskontingentet 2019 for medlemskab af Kaj Munk Selskabet er 200 kr. (incl. abonnement på Munkiana). Biblioteker og organisationer kan tegne abonnement på Munkiana for 200 kr.

Indbetaling kan ske:

- * via netbank til Lån & Spar Bank reg. nr. 0400, konto nr. 4011 7927 88.
- * fra udlandet til Lån & Spar Bank via IBAN-nr.: DK04 0400 4011 7927 88 (BIC-kode: LOSADKKK).

Husk at skrive navn og adresse i meddelelse til modtager.

Kontingentet forfalder til betaling senest d. 13. januar, Kaj Munks fødselsdag.

Adresseændringer, oprettelse af medlemskab og udmelding af Kaj Munk Selskabet, bestilling af ekstrarumre af Munkiana (fra og med nr. 37), mindste køb 3 stk. à 25 kr., sker ved henvendelse til Jon Høgh.

Hvis du ikke allerede er medlem af Kaj Munk Selskabet, er du velkommen til at blive det!

Kaj Munk Selskabet har CVR-nr. 30862392 og P-nr. 1013643241.

Ungdomsmedlemskab:

For 30 kr. pr. år kan unge være medlemmer af Kaj Munk Selskabet og kan få Munkiana i digital form. Ungdomsmedlemmerne har stemmeret fra det fyldte 18 år.

Julestue i Kaj Munks Præstegård den 24. og 25. november 2018

Kaj Munk elskede julen, og specielt nisser var han meget betaget af. Hver juleaften, når juleprædiken i kirken var overstået, hyggede han sig med familien i den julepyntede præstegård, spiste julemad og læste efterfølgende julehistorier for børnene. Kaj Munk forlod dog som oftest stuerne, når julegaverne skulle deles ud og pakkes op, da han havde svært ved at forene julens budskab med al virakken omkring fordeling af gaver.

I Kaj Munks Præstegård vil der den sidste weekend i november, den 24. og 25. november, fra kl. 11 til kl. 16, være julepyntet i den gamle præstegård, og i entrébygningen kan der laves juledekorationer og klippes julepynt til lyden af musik fra den gamle grammofon.

I Café Lise serverer vi risengrød med kanelukker, smør og saftvand samt kaffe og hjemmebagte småkager.

Entre: Voksne 50 kr.

Børn iflg. med voksne gratis.

Vivi Frederiksen og Lene Brink
Museumsværter

Indholdsfortegnelse

Christian Grund Sørensen: Formanden har ordet	5
Jon Høgh: Munkiana nr. 63	7
Knud Erik Andersen: Fredsvenerne	8
Ingolf Tind Jeppesen: Kaj Munk og familien Tind, Vester Tim Skole	12
Knud Erik Andersen: To spil og en Kaj Munk-avis	16
<hr/>	
Bog anmeldelse: Richard Riis: God Munk-biografi	17
<hr/>	
Kaj Munk: Julens eventyr	19
Jon Høgh: Reaktion på julens eventyr	21
Jon Høgh: Baggrundshistorien for den følgende Kaj Munk artikel: Hver, som kan det for Guds ansigt	23
Kaj Munk: Hver, som kan det for Guds ansigt	24
<hr/>	
Forskningsartikler: Knud Erik Andersen og Jon Høgh: Skatten i Lerkar. Otto Larsen-sagen og Kaj Munks rolle i den	29
Knud Erik Andersen: Hvilke hovedtemaer præger Kaj Munks journalistik, og hvordan var han som journalist?	38

Formanden har ordet

Af Christian Grund Sørensen

Ligesom bladene falder, falder medlems-tallet i Kaj Munk Selskabet. Efter hvad jeg hører, skyldes det ikke uvilje mod hverken Kaj Munk eller Selskabet, men blot det faktum, at de fleste medlemmer er modne mennesker. Derfor står Selskabet med den samme udfordring som så mange andre foreninger: Hvordan fornyer vi vores medlemsskare samtidig med, at vi værdsætter og anerkender den store interesse, som medlemmerne har vist i de foregående mange år?

I dag kan jeg pege på tiltag fra bestyrelsen:

2 nye ambassadører

Vi tænker, at Kaj Munk bør være bredt repræsenteret over hele landet og i relevante faglige fora. Derfor har Selskabet forespurgt nogle gode mennesker, om de vil være ambassadører for Kaj Munk, og de har indvilget, hvilket vi er meget glade for.

Ambassadørerne behøver ikke være eksperter i Kaj Munk, men må gerne hjælpe os med at arrangere foredrag, workshops og lign. i deres lokale eller faglige sammenhæng. Det er et projekt under udvikling, og jeg har personligt fortrøstning til, at det vil hjælpe os til at komme længere ud.

De nye ambassadører er:

Kim Legarth,
sognepræst ved Haderslev Domkirke.

Anne Marie Munk Sørensen,
teologistuderende på Aarhus
Universitet.

Et hjerteligt velkommen til dem begge. Vi forventer, at der kommer flere ambassadører, og vi vil i bestyrelsen hjælpe dem godt i gang, ikke mindst i samarbejde med Kaj Munk Forskningscentret.

Ungdomsabonnement

Husk, at man kan bestille et ungdoms-medlemskab (max. 30 år) til 30 kr. årligt. Det er en investering i de unge, som så til gengæld kun får Munkiana digitalt.

Måske en god julegaveide?

Vi skal bruge navn, adresse, fødselsdag – og mailadresse.

Vi har brug for jeres mailadresser!

I det hele taget har vi brug for jeres mailadresser!

Vi vil så gerne sende relevant information – og der sker hyppigt noget interessant, som vi ikke vidste, da vi udgav seneste Munkiana. Send straks til formanden: cgs@km.dk

Hvordan med årsmødet?

Desværre har vejret ikke altid været os gunstig stemt i januar. Derfor blev det besluttet på seneste generalforsamling (bekræftet af en kort, ekstraordinær generalforsamling), at årsmødet flytter til sommerhalvåret.

Det er klart, at det er et brud med traditionerne og nogle er kede af den beslutning. Til gengæld muliggør den, at vi kan fortsætte med at afholde årsmødet i Vedersø og tilmed på en årstid, hvor vi får det bedste ud af Guds skønne natur – og med lidt held de blå anemoner.

Ordinær Generalforsamling/ Årsmøde 2019

Den 18. juni 2018 afholdtes på Aalborg Universitet ekstraordinær generalforsamling i Kaj Munk Selskabet.

På sidste generalforsamling i Kaj Munks Præstegård i Vedersø i januar 2018 blev der udtrykt ønske om at ændre vedtægterne, så generalforsamlingen fremover kunne holdes i sommerhalvåret.

For at det kan lade sig gøre, skal forslaget ifølge vedtægternes paragraf 14 vedtages på en ekstraordinær generalforsamling. Forslaget blev vedtaget.

Næste ordinære generalforsamling bliver således afholdt i Kaj Munks Præstegård i Vedersø i forbindelse med Valdemarsmødet den **15. juni 2019**.

Generalforsamlingen begynder klokken 10 og slutter med frokost klokken 13.

Nærmere oplysninger i næste nummer af Munkiana.

Munkiana nr. 63

Af Jon Høgh

Det er glædeligt, at vi kan frembringe og udsende Munkiana nr. 63.

Under en rundvisning i Kaj Munks Præstegård denne sommer var jeg så heldig at møde Ingolf Tind Jeppesen, hvis farfar, Anders Tind, i en lang år-række havde været lærer ved Vester Tim Skole – kun et par stenkast, eller tre, i lige linje til Vedersø.

Under vort samvær fik jeg snart en fornemmelse af, at Ingolf Tind Jeppesen havde noget på hjerte – såvel i ord som i medbragte dokumenter – som han ville indvi mig i. Hvorom det sig drejer, fortæller han selv i artiklen 'Kaj Munk og familien Tind, Vester Tim Skole'.

Ellers bærer dette nummer af Munkiana mest præg af at være tilegnet journalisten og sognepræsten, men ikke så meget dramatikeren Kaj Munk.

Det kommer stærkest til udtryk igennem forskningsartiklen om Otto Larsen og den sag, der i 1932 rejstes imod ham og fik fatale konsekvenser for ham, fordi han ville modernisere udlægningen af Evangeliet, men også igennem Munks egen og på samme tid moderniserede udlægning af Juleevangeliet i 'Julens eventyr'.

Skønt uenig med Otto Larsen forsvarede Kaj Munk ham i respekt for hans modige og utilslørede holdninger. Da det samme er tilfældet i sagen om pastor Torkild Skat Rørdam, Ryslinge Valgmenighed – altså at Munk forsvarede en kaldsbroder, som han var uenig med, men som havde mod og mandshjerte til

med hud og hår at gå i brechen for det, som han selv troede på – bliver den sag, om end i langt mindre målestok, også omtalt i dette nummer af Munkiana.

Kaj Munk-forskeren, Knud Erik Andersen, er en overordentlig flittig forfatter, der i Kaj Munk-regi gerne arbejder med alt inden for såvel forskning som folkelig formidling.

I denne udgave af Munkiana giver det sig, udover hans medvirken til Otto Larsen-sagen, til kende i artiklen 'Fredsvenerne' og i hans forskningsartikel om Munks journalistiske hovedtemaer, der tillige indeholder en væsentlig stillingtagen til spørgsmålet om, hvordan Kaj Munk var som journalist, samt til omtalen af de udarbejdede lette spil og udgivelse af en folkelig avis med Munk i centrum – alt sammen til glæde og kundskab for den, der holder af at beskæftige sig med og læse Kaj Munks tekster.

Endelig er der i serien 'Danske Legender' udkommet en ny lille biografi om Kaj Munk af Brian Dan Christensen på forlaget Storyhouse. Bogen anmeldes af Ricardt Riis.

Fredsvennerne

Af Knud Erik Andersen

”Krig og fred” er et tema, der igen og igen dukker op i Kaj Munks journalistik i forskellige forklædninger, men altid udtrykt meget direkte, så ingen behøver være i tvivl om, hvor Munk står, eller hvad han mener.

I 1931 har Kaj Munk en polemik med provst Hans Koch (professor Hal Kochs far), hvori Munk præciserer sine synspunkter, og ”fredsvennerne” møder Munks sarkasme for fuld udblæsning.

Som læserne sikkert ved, var Hans Koch formand for ”Foreningen for antimilitaristiske præster”, der absolut ikke har Munks sympati, fordi han finder såvel foreningens formålsparagraffer som dens medlemmers opbakning og tilslutning urealistiske.

”Krig og fred” er et tema, der gør det relevant at fokusere på Bjergprædikens ord om både at ”vende den anden kind til” og det femte bud, der slår fast, at du må ikke slå ihjel.

”Krig og fred” synes desværre at være et evigt aktuelt tema, som ind i en nutid er højaktuelt. Kaj Munks artikler om emnet kan være ’brændstof’ i en undervisningssammenhæng, der anbefales på det bedste.

Polemikkens udgangspunkt er en artikel, som Munk har i Jyllands-Posten den 6. december 1931: ”*Krigen og Guds Rige. Verdslige og Religiøse Betragtninger*”, der følges op af Hans Koch allerede den 15. december i ”*Kristendom og Krig*”, der suppleres med ”*Et svar af Sognepræst Kaj Munk.*”

Altså tre artikler, to længere og én ganske kort (Munks svar).

Lad os se, hvilke synspunkter, der kommer til udtryk og samtidig forholde os til et nærliggende tema, nemlig spørgsmålet om ikke-vold, når øvrigheden svigter sit ansvar. Dengang som i dag et aktuelt spørgsmål.

”Krigen og Guds Rige. Verdslige og Religiøse Betragtninger”

Kaj Munks artikel tager sit udgangspunkt i, at han har læst en artikel i ”en Københavneravis”. Her har provst Hans Koch sluttet et møde med skarpt at kritisere ”de japanske Fordringer overfor Kina”. I en drillende og let spiddende stil anfører Munk, at det ”selvfølgelig er noget Griseri af Japanerne at ro rundt og forstyrre deres Naboer.” Videre fortsætter Munk med sarkastisk at rose Hans Koch, for det er jo modigt ”af Provsten at staa op og sige det højlydt. I Studenterforeningens Festsal. I København. Mellem Fredsvennerne.”

Tonen er slået an! For Hans Koch er krigen, skriver Munk, ”Djævelens Værk. Som Kristen forsager jeg Djævelen og alt hans; ergo kan jeg intet have med Krig at bestille.” Kaj Munk giver Hans Koch en lektion i, hvad krig er: Den er ”en Gru og en Pine. Mere i vor Tid end før...”. Og Munk får sagt, at ingen jo vil krigen, men alligevel er den der. ”Som en skæbne”. Og så sætter Munk sit angreb ind: ”Hvem har fortalt Jer, at Krig under enhver Form er Djævelskab, idel Djævelskab?,,,(.)...Fra den herre Zebaoth har I det ikke, heller ikke fra David eller profeterne eller Jesus.”

For Munk er det udtryk for enfoldighed at mene, ”at det gavner Freden, at den gøres til en sag, en Fredssag.” Sidst i artiklen opfordres provst Hans Koch til at holde sig for øje, at ”Det er ikke raadeligt for et Menneske at handle mod sin Samvittighed”. Artiklen viser, at ”Fredsvennesagen” ikke er Munks kop te. Han er ikke pacifist, og han anser den tænkning, der ligger bag, for at være blåøjet.

”Kristendom og krig” og et ”Svar af Sognepræst Kaj Munk”

Provst Hans Koch må naturligvis svare Munk og gør det i et afbalanceret indlæg den 15. december 1931, hvor han punkt for punkt gennemgår og kritiserer Munks argumentation. Fx: Det passer simpelt hen ikke, at ”Ingen vil Krigen”. Og når Munk ”spørger, hvorfra vi ved, at Krig er Djævelens Gerninger”, ja, så synes provsten ikke, at det er så vanskeligt at gennemskue. ”Naar en Udvikling begynder med Løgn, gaar over til Mord, Røveri, Tyveri, Hor, Drik og snart sagt karakteriseret ved Overtrædelse af ethvert guddommeligt og menneskeligt Bud – saa skulle man vel kunne skønne – hvad ogsaa atter og atter bliver sagt af dem ude ved Fronten – at: ”Her har Djævelen Ordet. Men hvorfra ved Pastor Munk, at dette er Skæbne.” osv. osv.

Hans Koch skelner i sin artikel mellem Munks angreb på ”fredsvennerne” og angrebet på sig selv. ”Vittige Bemærkninger” om ham selv finder han ingen grund til at kommentere. De taler for sig selv. Et udslag af ”daarlige Manerer og lader dem gaa i Glemmebogen.”

Kaj Munk har samme dag sit svar til Hans Koch i Jyllands-Posten. Her fortsætter han linjen fra sit første indlæg og er fortsat polemisk og udfordrende for – helt centralt – at slå fast, at det er ”løs Tale for en Præst at fare frem med at sige til en værnepligtig: ”Det er Guds vilje, at du nægter at gaa i Felten. Og lyder der en Stemme i dit Bryst: du bør gaa! Saa er det Djævelens Stemme.” Kaj Munks holdning er ikke til at tage fejl af, så udfordrende, den end bliver fremført. Nej til pacifisme og en let hån over for fredsvenerne, som Munk anser for at være blåøjede.

Du må ikke slå ihjel

For Kaj Munk gælder det femte bud, du må ikke slå ihjel, ikke ubetinget. Et synspunkt han plæderer for med baggrund i sit teologiske ståsted. Det er ind i denne sammenhæng, at Munk forholder sig kritisk til ”fredsvennerne”. Pacifisme er ikke svaret. Kaj Munk når frem til dette synspunkt efter grundige overvejelser over en længere periode. En holdning han ikke står alene med, hverken før eller senere.

Søren Dosenrode giver i sin artikel ”*Kaj Munk og modstanden under Besættelsen*” (Dosenrode 2015: 289 ff.) en redegørelse for Munks teologiske begrundelse vedr. modstand mod uretten, bl.a. med en henvisning til Luther og indirekte læren om de to regimenter.

I Munks argumentation i dagbladsartiklerne er det hverken to regiment-læren eller Luthers synspunkter om øvrigheden, der uddybes. Det er konkrete situationer, der beskrives, og så er svaret klart: Der skal handles, når uretten råder. Det er

en kristen pligt at handle, hvad Dosenrode gør rede for med eksempler fra brevlitteraturen. (Dosenrode 2015: 291 ff.).

Ikke at handle er at påtage sig et medansvar for uretten. Munk taler ikke om uret på det individuelle plan, den personlige forfølgelse, men alene om vold og uret på gruppeplan mod uskyldige, jf. fx jøderne, polakkerne m.fl.

Munk var i besættelsesåret 1940 til en start på linje med kong Christian X, der opfordrede befolkningen til at ”optræde med korrekthed, og – tilføjede han – kulde”. For Munk er det det snart for ringe en reaktion. Situationen fordrer handling.

Hvad skal den kristne gøre?

Det springende spørgsmål er: Hvordan skal den kristne forholde sig, når uretten råder, og selv elementære rettighe-der trædes under fode? Henviser man til Bjergprædiken (Matt. kap. 5) og vender den anden kind til, eller yder man modstand?

Den teologiske litteratur og kendte teologers svar giver ikke ét facitlistesvar. Praksis i det 20. århundrede viser da også, hvad Dosenrodes artikel har eksempler på, forskellige holdninger til spørgsmålet.

Den tyske professor Dietrich Bonhoeffer sagde ja til voldelig modstand mod Hitler og mistede sit liv i en koncentrationslejr i 1945. Bonhoeffer var først pacifist, hvilket han forklarede som et resultat af sin bundethed til Bjergprædiken, men han blev klar over, at Hitler måtte skaffes af vejen. Bibelen kunne, for Bonhoeffer, ikke bruges som ”en håndbog i kasuistisk

vejledning ... Man kan ikke slippe for at træffe sit eget personlige ansvar ved at slå op på lykke og fromme i skriften og finde et sted, der giver vejledning”. I den sammenhæng må den enkelte gå ud fra Guds åbenbaring i Jesus Kristus.” I Jesus Kristus er Guds virkelighed gået ind i denne verdens virkelighed, og fra nu af kan Guds virkelighed ikke skilles fra verdensvirkeligheden.” (Pedersen 1956: 100).

Bonhoeffer var klar over, at ”Man kan ikke holde sine fingre rene, hverken ved at flygte i uansvarlighedens måske fromme tilværelse, idet man sætter sin egen personlige uskyld over ansvaret for menneskene eller ved at sættes ind i den personligt ansvarsbestemte handlen, hvor jeg frit vover og handler, træder fra den ængstelige tøven ud i begivenhedens storm, kun båret af Guds bud og troen ... Her bliver der tale om *en beredthed til overtagelse af skyld* (Schuldübernahme), til en handlen i personlig frihed.” (Pedersen 1956: 106).

Kaj Munk er på linje med Bonhoeffer, når denne siger, at der i livet gives grænsetilfælde, hvor en ”virkelighedstro handlen ikke kan normeres ud fra nogen lov, men selv heller aldrig må blive nogen almen lov. I sådanne situationer gives der ikke flere udveje, men kun en eneste sidste mulighed (ultima ratio). På det politiske område hedder denne sidste mulighed krig...” (Pedersen 1956: 107).

Bonhoeffer taler om ”den overordentlige nødvendighed”. (Bonhoeffer bruger udtrykket ”necessita” hentet fra Machiavella)”. For ham og Munk ender det nærmest i et krav til den enkelte om den frie, ansvarlige handlen. Og så må alle og en-

hver leve med, at der ikke gives nogen lov, ”i hvis ly den ansvarlige kan finde dækning.” (Pedersen 1956: 107)

Dommen tilhører Gud

Mennesket kan altså stå i en nødsituation, der tvinger det til at bryde alle love. Dommen over den handling, der udføres i en sådan situation, tilhører Gud. Handlingen er lovløs, men ikke uansvarlig. Man tager skyld på sig og står personligt inde for den. Over for Gud er der kun at håbe på nåde.

Ærkebiskop Oscar Romero fra El Salvador valgte nødtvunget den voldelige løsning mod regimet og blev myrdet af én af regimets mange dødspatroljer. Det skete, mens han stod foran alteret ved en messe. Han er utvivlsomt en af befrielsesteologiens store skikkelser. Dagen før sin død havde han holdt en prædiken, hvori han opfordrede El Salvadors soldater til som kristne at adlyde Guds Ord mere end Menneskers.

Ærkebiskop Desmond Tutu valgte den ikke voldelige løsning og måtte bl.a. finde sig i en tilværelse i flere år i husarrest. Tutu reagerede – med fare for sit eget liv – mod apartheidsystemet og andre menneskerettighedsovertrædelser i Sydafrika. Som menneske og kristen kunne han ikke bare se til. Han valgte ikke-vold som sit kampmiddel.

Opsummerende: En artikelserie, hvori Kaj Munk revser provst Hans Koch, der reagerer på hans artikel om ”Kristendom og krig”. To modsatte synspunkter støder sammen. I en større sammenhæng er det spørgsmålet om Bjergprædikens ord om

at vende den anden kind til eller – om nødvendigt – gribe til våben, der skiller de to. Koch var (hvad dog ikke fremgår af artiklen) formand for ”Foreningen af antimilitaristiske præster” og har i den egenskab måske fundet det relevant at reagere på Kaj Munks artikel.

Litteratur

Dosenrode, Søren:

Kaj Munk og modstanden under Besættelsen.

I Søren Dosenrode (red.):

Kaj Munk. Manden og Værket,
Nyt Nordisk Forlag, 2015.

Pedersen, E. Thestrup:

Eksistentialisme og Kristendom,
Nyt Nordisk Forlag, 1955.

Kaj Munk og Familien Tind, Vester Tim Skole.

Af Ingolf Tind Jeppesen

I 1922 ankom Hermanda og Anders Tind, mine morforældre, til Vester Tim, der ligger få kilometer øst for Vedersø. Ved skolen i den lille vestjyske landsby var min morfar herefter førstelærer frem til 1958. En god stilling, vil mange nok tænke, men med en børneflokk på efterhånden 6 børn rakte en lærerløn ikke langt. To af børnene, Karen og Anders Tind, var tvillinger, født 15. juli 1926. De blev hjemmedøbt af Kaj Munk dagen efter. Årsagen til, at jeg nævner det, er den, at de som små og store børn fik stor betydning for Munk. Herom senere.

Min morfar var meget interesseret i teknik, derfor slog han to fluer med ét smæk, da han tog uddannelsen som kørelærer, hvilket viste sig at give en rigtig god supplerende indkomst. Som en del af førstelærergerningen var han også kirkesanger. Da nabopræsterne vikarierede for hinanden i forbindelse med ferier o. lign., fik min morfar derved kontakt med flere præster, heriblandt også med Kaj Munk, som kom til Vedersø Sogn i 1924.

Jeg er i besiddelse af et brev fra Kaj Munk til min morfar. I brevet bestiller Kaj Munk et kørekort til sin hustru Lise Munk, og hun skulle gerne have den første køretime den næste dag – på sin fødselsdag.

Brevet er udateret – nok skrevet i hast med blyant på et lille ark papir, og det er derfor blevet lidt udvisket med tiden.

Kære Lars Tind
i Morgen er det min Fru Lises Fødselsdag,
og det må du jo have tænkt mig;
Præsent at skaffe hende et Kørekort.
De er jo ekspert til at skaffe Sædvan.
Kan De skaffe hende et? Hvis De ser
engang i Morgen på sine Papirer, vil
komme og give hende den første Tids
Undervisning (hun anses jo ingenlids)
- Kan det passe med Høstgudsdy.
Søndag Kl 9½.
Venlig Hilsen til Dem alle.
Dels
Kaj Munk.

Kære Lærer Tind.

I morgen er det min fru Lises fødselsdag, og hør nu her: Jeg har da (havde?) tænkt mig i Present at skænke hende et Kørekort. De er jo Expert til at skaffe sådanne. Kan De skaffe hende et? Hvis De saa engang i Morgen paa selve Dagen vilde komme og give hende den første Times Undervisning (hun aner jo ingenting)?

Kan det passe med Høstgudstj. Søndag kl. 9 1/2?

Kærlig Hilsen til Dem begge.

Deres

Kaj Munk.

Kaj Munk havde selv kørekort og en flot Ford A 1931 Tudor de luxe.

Alligevel nød han at kunne slappe af på køreturene til sine foredrag og andre gøremål, hvorfor han af og til brugte min morfar som chauffør på nogle af disse ture.

I den forbindelse har min morfar bl.a. fortalt om en tur, hvor han kørte Kaj Munk til et foredrag, han skulle holde så langt borte som i Ålborg. Det var et forfærdeligt snevejr, hvorfor de kørte af sted fra Vedersø i god tid. Men da de ankom til stedet, var der ikke en sjæl at se. Underligt – men de fandt frem til foredragsforeningens formand, som indledte med ordene: ”Jamen, det er da først i morgen, De skal holde foredrag her, Kaj Munk.” – Hvortil Munk hurtigt replicerede: ”Det ved jeg da godt, men nu er det altså i dag, jeg er her!”

Og så blev der ellers ringet rundt, og salen fyldtes efterhånden af tilhørere.

I 1935 skulle den nuværende gamle Lillebæltsbro indvies. Kaj Munk bad min morfar være chauffør på turen dertil, ”og så vil jeg give middag på turen hjem, lærer Tind!” De kørte af sted den 14. maj 1935, og på bagsædet sad de ældste af pastor Munks og Anders Tinds børn. Det var en stor begivenhed med Kong Christian d. 10. og statsminister Thorvald Stauning og mange andre prominente personer til stede ved indvielsen, som foregik ved, at det røde lyntog sprængte silkesnoren, der var spændt ud over skinnelegemet.

På hjemturen ventede nu middagen – men Kaj Munk gennemsøgte sine lommer og udbrød: ”Nej dog, lærer Tind, nu har jeg glemt min tegnebog!” Så måtte Morfar lægge ud ...

Førstelærer Tind havde et fornemt radioapparat. Det benyttede Kaj Munk sig af, da ”En Idealist” blev transmitteret fra opførelsen på Det kongelige Teater. Radioapparatet stod på min morfars kontor, og Kaj Munk vandrede fra skolestuen ind på Morfars kontor og videre ind i dagligstuen og tilbage igen, frem og tilbage, med let krummet ryg og med hænderne bag på ryggen. Han kommenterede stykkets opførelse med henholdsvis nik og rysten på hovedet. Det faldt slet ikke i hans smag, og han skrev stykket om, hvorefter det ved genoptagelsen på Det kongelige Teater ti år efter førsteopførelsen blev en stor succes.

Impulsiv kunne Kaj Munk også være. Det oplevede min Morfar flere gange, bl.a. under køreturene til Kaj Munks elskede jagtthytte ”Lokkelykke” ved Hovverdalen Plantage. Kaj Munk havde købt stedet i 1939, dengang hed ejendommen

Villa Maro, men han valgte at omdøbe den til Lökkelykke efter sine børns to heste ”Lokke” og ”Lykke”. Kaj Munk brugte Lökkelykke til jagt, rekreation og afslapning.

Undervejs skulle de passere Hover Å, og Kaj Munk lokkede da lærer Tind til at køre over åen på uautoriserede steder, hvor bilen knap nok kunne bunde. Men de kom nu sædvanligvis tørskoede tilbage fra turene.

En aften fulgtes Kaj Munk og lærer Tind på en spadseretur. De mødte da en landmand, der venligt sagde: Go´ aften og Guds fred!” Hertil svarede Kaj Munk: ”Det bestemmer vi vel selv!”

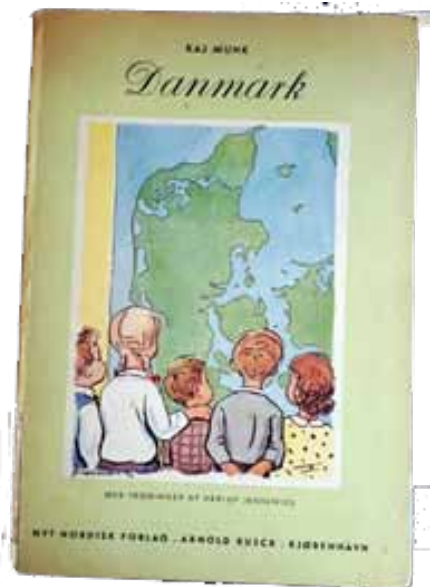
En af Kaj Munks tjenestepiger beretter om en hændelse, hvor Kaj Munk havde bestilt en chauffør til en af sine mange køreture. For god ordens skyld skal lige nævnes, at chaufføren denne dag ikke var min morfar. Kaj Munk satte sig ind i bilen, som skulle startes med håndsving. Men motoren ville ikke gå i gang. Chaufføren hev i håndsvinget – igen uden held. Han satte nu en ordentlig trumf på – lige lidt hjalp det. Kaj Munk rullede da vinduet ned og henvendte sig til chaufføren: ” De kunne jo prøve med en bøn i stedet for al den banden!” Chaufføren tog irettesættelsen alvorligt, foldede hænderne og fremsagde en lille bøn, hvorefter han atter trak i håndsvinget, og ... motoren startede nu uden videre. Efter sigende rullede Kaj Munk nu atter vinduet ned, så forundret på chaufføren og udrød: ”Det var li´ godt satans!”

Som nævnt fik Hermanda og Anders Tind tvillingerne Karen og Anders i 1926, som blev hjemmedøbt af Kaj Munk.

Kaj Munk omtalte dem som ”mine kære tvillinger” og kaldte sig selv for deres ”Gudfar”.

Tvillingerne Karen og Anders, 1929

I 1943 fik Karen og Anders realeksamen fra Ulfborg private Realskole.

I den forbindelse lykønskede Kaj Munk dem med eksamen og gav dem hver sin bog "Danmark" med undertitlen "Lidt om Folk og Fædreland fortalt de kærester af mine Landsmænd Børnene". På første side i bogen skrev han en personlig hilsen til hver af dem.

Til
Karen Tind
&
Anders Tind
Tillykke med Examenen
fra
"Gudfar"
Kaj Munk
Vedersø Pgd. juli 1943

Til
Anders Tind
&
Karen Tind
Tillykke med Examenen
fra
"Gudfar"
Kaj Munk
Vedersø Pgd. juli 1943

Til Karen Tind & Anders Tind /
Anders Tind & Karen Tind
Tillykke med Examenen
Fra "Gudfar" Kaj Munk
Vedersø Pgd. i Juli 1943

Ved juletid i 1943 sendte tvillingerne en hilsen til Kaj Munk – sandsynligvis noget lækkert spiseligt bagværk eller lignende. Kaj Munk takkede for deres hilsen til ham ved at sende en signeret udgave af "Den blå Anemone".

Ja, man mærker historiens vingesus, når man læser Kaj Munks hilsen til tvillingerne i julen 1943 – kort tid før han blev likvideret d. 4. januar 1944.

Mine kære Tvillinger,
det var dejligt af jer at tænke
paa mig til jul. Det har glædet
mig hele julen igennem, og endnu
er der en Rest tilbage.
DEN BLÅ ANEMONE
Godt Nytaar for jer begge
og jer selv.
Eders hengivne
Kaj Munk

Mine kære Tvillinger, det var dejligt af jer at tænke paa mig til jul. Det har glædet mig hele julen igennem, og endnu er der en Rest tilbage. Godt Nytaar for jer begge og jer selv. Eders hengivne
Kaj Munk

Hermanda og Anders Tind efter
afskedsfesten 1958

To spil og en Kaj Munk-avis

Af Knud Erik Andersen

Kajmunk.menuras.com

Du kan helt sikkert konkurrere med grundskolens ældste elever, HF med flere. To nye spil har nemlig denne aldersgruppe som målgruppe. Det er: 1) Hvad hedder byen? 2) Danmarksspillet.

I skrivende stund finder du de to spil på ovenstående adresse, men – og måske allerede nu – hvor du sidder med Munkiana i hånden, på adressen Munkiana.dk. Fra Munkiana.dk vil der være et link til Præstegårdens hjemmeside, så besøgende der kan have fornøjelse af spillene, hvis der er interesse for dem.

Lad det komme an på en prøve! Kan du nu også konkurrere med målgruppen?

De to nye spil lægger op til, at to spillere udfordrer hinanden, men de kan også, hvis du ikke har en makker, klares af dig alene. Du skal så blot klare det dobbelte antal spørgsmål og konkurrere med dig selv. Spillene er bygget op om spørgsmål, der knytter an til Kaj Munk og et foto, der relaterer til spørgsmålet.

Spil nr. 1: Hvad hedder byen?

Et eksempel:

”Demokratiet ligger på lit de parade. Det gør mig ikke ondt, for jeg har ikke haft børn med demokratiet. Jeg sørger derimod grænseløst over den måde, det er sket på.”

Hvor udtalte Kaj Munk sig sådan? I Ollerup, Silkeborg eller Vedersø.

Foto: Gymnastikopvisning.

Spil nr. 2: Danmarksspillet.

Et eksempel:

I sin barndom blev Kaj Munk eneste elev hos kapellanen i Brandstrup.

Hvad hed han? Oscar Geismar, Kjeld Abell eller P. Sørensen Fugholm?

Foto: Kapellanen i Brandstrup.

Kaj Munk-avisen

Kaj Munk Forskningscentret og Præstegården – godt støttet af Kaj Munk Selskabet – står bag en 8 – 12 siders gratis avis i BT-format, som går i trykken i december 2018.

Avisen skal tjene flere formål: Dels skal den fortælle om Kaj Munk, hans liv og betydning og dels (håber vi) få flere til at melde sig ind i Kaj Munk Selskabet. Vi regner med, at avisen skal uddeles til besøgende i Kaj Munks Præstegård, men at den også må knyttes til de mange foredrag og kurser, der hvert år afvikles rundt om i landet.

Inde i avisen vil der være en indmeldelseskupon, som skal udfyldes og afleveres, hvis der er interesse.

Med mere end 10.000 besøgende i Præstegården og mange deltagere i kurser og foredrag rundt om i landet håber vi, at dette initiativ vil give nye medlemmer.

Kaj Munk-avisen har den ’almindelige dansker’ uden specifikke faglige forudsætninger om Kaj Munk som målgruppe. Dermed forventer vi, at avisen også kan anvendes knyttet til projektopgaver i grundskolen.

Et stort antal korte artikler fylder avisen ligesom fotos, rubrikker m.v. Avisen bliver skrevet af disse ’journalister’:

Per Stig Møller, Jens Kristian Lings, Jon Høgh, Søren Dosenrode, Marc Auchet, Peter Øhrstrøm, Ricardt Riis, Christian Grund Sørensen, Knud Erik Andersen, Lisbeth Lunde Lauridsen og Per Lunde Lauridsen.

Allerede nu kan jeg afsløre temaer som: Hvem myrdede Kaj Munk? Hvad sagde Kaj Munk egentlig i Ollerup? Europa i 1930’erne.

En redaktionsgruppe bestående af Lisbeth Lunde Lauridsen, Jon Høgh og Knud Erik Andersen (ansvarshavende) står for tilrettelæggelsen.

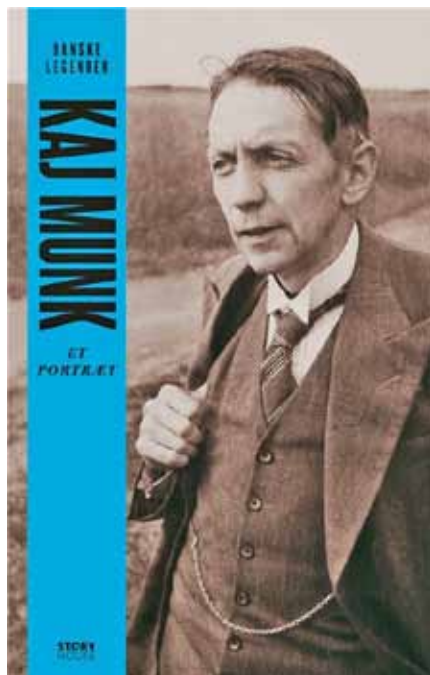
God Munk-biografi

Af Ricardt Riis

På forlaget *Storyhouse*, en del af forlaget Lindhardt og Ringhof, er der her for nylig udkommet en biografi af Kaj Munk. Det er ikke så tit, det sker, så det er nok værd at ofre nogle ord på. Så meget mere, som biografien er en ganske god biografi. Den er kort, på godt 100 sider, koster knap 100 kr. og er fremkommet i en serie, der hedder *Danske Legender*.

Forfatteren er Brian Dan Christensen, og man må sige, at han har gjort sine studier godt. Ud over at konsultere de vante – og ganske mange – bøger om Kaj Munk har han arbejdet ret selvstændigt med de artikler, der ligger på Kaj Munk forskningscentret, hvoraf mange ikke var kommet med i Mindeudgaven. Det, i forbindelse med en ny og efter min mening mere valid historisk tilgang til de to perioder, mellemkrigstiden og den første del af besættelsestiden, gør, at bogen nok er værd at stifte bekendtskab med, også for dem, der mener, de véd alt om Kaj Munk.

Når han heller ikke er bleg for at skildre Munks noget viltre væsen, de mange mærkelige indfald, de selvmodsigelser, han synes at rode sig ind i osv., bliver bogen et glimrende billede af den rigtige Kaj Munk – for så vidt han i det hele taget lader sig finde. Men forfatteren gør også opmærksom på den alvor, der sænkede sig over Munk i besættelsestiden, så helhedsbilledet fremstår ægte og helstøbt.

Det er jo sandt, at Munk i mellemkrigstiden var en stor tilhænger af Hitler, og det er også sandt, at han havde meget svært ved at opgive sin diktatorbegejstring. Men når man er opmærksom på den demokrati-træthed, der prægede store dele af den europæiske debat, og de mange andre danskere, der så med beundrende øjne på Hitler før krigen, bliver Munk sat ind i en mere ægte historisk sammenhæng, end når man bedømmer ham med nutidens alen.

Og hvad den første del af besættelsestiden angår – den del, der gik for sig, mens tyskerne gik fra sejr til sejr – må man også med forfatteren gøre sig klart, at langt de fleste danskere støttede regeringen i dens samarbejds politik. Det var et drøjt arbejde, Munk tog sig på, det arbejde at oparbejde en dansk nationalfølelse, og de mange oplæsningsaftener

med *Niels Ebbesen* har utvivlsomt krævet næsten overmenneskelige anstrengelser af Kaj Munk. Men de skulle gennemføres, og de blev gennemført, og de var utvivlsomt, som forfatteren siger, med til at skærpe nationalfølelsen og dermed modstandsviljen og i sidste ende medvirkende til, at Danmark kom ud på den rigtige side efter krigens ophør.

Det er også interessant, at Brian Dan Christensen fuldt ud er klar over – og gør opmærksom på – Munks enorme popularitet i trediverne. 1938 var hans store år, hedder det, og Reventlows smædeskrift imod ham formåede ikke at rokke ved hans store anseelse som dramatiker. Alt dette til trods for hans sære væsen og mange mærkelige indfald.

Blot kunne man måske savne et forsøg på at forklare, hvad det så var, der gjorde, at han ikke så lang tid efter krigen ”faldt fra tinderne”, mistede betydning som litterær forfatter og kun forblev interessant som modstandsfænomen under besættelsen. Nå ja, der gøres en del ud af Ollerup-talen, men selv om den behandles meget renfærdigt, så var jo også den en del af Munks politiske eftermæle. Det litterære eftermæle gøres der ikke meget ud af.

Men det skal ikke bebrejdes forfatteren. Det ligger tydeligvis uden for denne lille bogs ærinde. Som kun er at skildre én af de danske legender, hvilket altså for Kaj Munks vedkommende er gjort med omhu og indlevelse.

Selvfølgelig har jeg personligt et par ting at indvende imod bogen. Men det er næsten en skam at fremkomme med dem, så glad er jeg for, at Munk sættes

ind i den rette historiske sammenhæng, både hvad mellemkrigstiden og besættelsestidens første år angår.

Lad mig dog alligevel komme med en enkelt indvending. Brian Dan Christensen mener, at Munk aldrig blev demokrat. Men er det nu rigtigt? Jeg mener, når man nu er i gang med at imødegå Munks eget syn på sig selv: at han aldrig har udviklet sig (fra indledningen til *Med Sol og megen Glæde*), og når man har fortalt, hvordan Munk – meget mod sin vilje – måtte indrømme, at hans hidtidige syn på Hitler var forkert, gør det så noget, om man fortæller, 1) at han dog deltog i valget i 1943, 2) at han taler om demokratiets gudstemplede ideer, 3) og at han efter at være blevet klar over, at Scavenius fik indføjet en hemmelig protokol i Danmarks tilslutning til Antikomintern-pagten i november 1941, kom til at se med betydelig større velvilje på de danske politikere.

Men dette vil jeg trods alt mene er af mindre betydning, selv om denne detalje er én af mine kæpheste. Men jeg stiger gerne ned af min kæphest af glæde over denne lille biografi.

Julens Eventyr

Af Kaj Munk

Verdens kønneste eventyr er tillige dens mest udbredte. På en vrimmel af tungeomål, over hele jorden, fortælles det nu igen i dag for millioner af mennesker, voksne og børn. Det handler ikke om prinsessen og det halve kongerige, der er ingen drager i det, og dyrene har ikke stemme og kan snakke med.

Det begynder meget kedeligt med at berette om en politisk manøvre og fortsætter ganske jævnt med at fortælle om et par unge mennesker, der ventede en lille, og hvordan den så under lidt dramatiske omstændigheder kom til verden.

Men midt i det hele, just som vi måske begyndte at finde atmosfæren lidt tryk-kende, optræder der en engel – et lille stykke fra krostalden ude på marken, hvor røgterne gik og skuttede sig og syntes, at natten led kun tåleligt, dør strålede det af et ukendt lys – ”et stjerneskuud”, har en råbt til at begynde med, ”nej, en ildkugle”, mener en anden. Så skriger nogle op om ildebrand og ”hvad er dog det?” Og så er lyset midt imellem dem, og de kan ikke længere se og tør ikke længere sige noget, og inde fra glansen taler en stemme til dem om en stor glædelig begivenhed: en frelser er født, og tegnet er: de kan finde et barn i en krybbe. Og så overdøves stemmen af tusinde stemmer, et kor, en jubel: nu skal Gud takkes, fred herske på jorden, det gode få plads i menneskene.

Så svinder glansen, og stemmerne taber sig. Men folkene skynder sig ind til byen, fulde af tro og ivrige efter at få vished. Og så er vi tilbage i krostal-

den, hvor fattige røgtere står om den forlegne far, den unge blege mor, hvem sveden endnu står på panden, og det lille grimme, rynkede nyfødte barn.

Vi begyndte på Jorden, et øjeblik var vi uden for tid og rum, i det himmelske lys, nu er vi igen på Jorden – men se nu de ansigter, hør nu de stemmer, den gamle dør: A takke dei, mi søte Gu, te a hårfåt sjæt dehær.” Himlen og Jorden er her.

Det er Verdens dejligste eventyr.

Javel, det indrømmer alle. Men er det også sandt?

Naturligvis er det sandt. Jeg har aldrig truffet et eventyr her i Verden, som ikke var sandt. Jo mere fantastiske eller skælmske eller springende de lød mig, des rigere var de, når jeg så rigtigt til, på virkelighed, på sundhed, på sammenhæng.

I dette eventyr ligger verdener af visdom åbenbare eller gemte. At tilfældighederne er verdensplanens bærere, at små begivenheder er de store, at tilværelsen, når den glimtvis røber sin sjæl, helst gør det for enfoldet, at til barnet må vi sætte vort håb for slægten, det er nogle af de stjerner, der skinner inde i Verdens dejligste eventyr. Det indrømmes af mange.

Men er selve historien sand? Dens skønhed indrømmet og dens visdom indrømmet, er den så historisk pålidelig? Blev der født en dreng i en krostald i Betlehem i Kviriniusens landshøvdingstermin? Fik nogle folk det at vide af engle? Og var denne dreng Verdens frelser? Passer alt det?

Ja, det kan jeg jo ikke vide, jeg lille menneske, der ikke engang ved, om jeg

selv er blevet født, eller en gavstrik har sat mig sammen ved kemi! Skal jeg tro på, hvad der er sket i historien, så må jeg tage for gode varer, hvad andre fortæller mig om det. Og jeg har forresten opdaget, at jeg så ofte får pålideligere besked, end når jeg selv var til stede og så på det. For jeg er en dårlig iagttager. Og hvorfor skulle jeg ikke tro på min ven Lukas? Han har aldrig gjort mig andet end godt.

Men det er dog så usandsynligt. Vor klodes vilkår har vel ikke forandret sig i det par tusind år. Så gør historien moderne!

En murersvend kommer raslende i en fordvogn med sin kæreste hen ad en bivej på vej til sygehuset. Motoren går i stykker ud for en kro langt fra telefon. Derinde fødes så barnet. Nu er De selv på vej hjem fra gilde sammen med nogle bekendte. Med ét står en engel for Dem. Bliver De forskrækket? Eller prøver De at rive lagnet af den? Og når den taler til Dem om en nyfødt frelser, tænker De så: Nu går kronen i pari – og skynder Dem ind i kroen for at være med i hyldesten?

Ja, kære spørger, det håber jeg oprigtigt til Gud, at jeg gør. Og gjorde jeg det ikke, så tænker jeg næppe, englen var kommet til mig. Jeg er så yderst moderne indstillet, at jeg tror på engle. Fordi vi har været 8.000 år om at opfinde radioen, kan Vorherre da godt for længst have opfundet englene.

Ja, jeg tror på englene og hyrderne på marken og barnet i krybben; det kan jeg ikke lade være med. Og når jeg træffer mennesker, der siger, at de ikke kan, så tænker jeg altid: ”Forstand og fantasi! Ofte har man det ene og ikke det andet, men se, man kan dog også mangle

begge dele!” Men det, der er en gåde, er ordet om *Frelseren*; for det er jo sandt: Verden er ikke frelst, Gud får liden ære, og freden er fløjten, og menneskene udgør ikke et gruppebillede, man kan se sig synderlig glad på. Hvordan kan jeg da tro, at barnet i Betlehem er Verdens frelser?

Her vil jeg først bekende, at skal teologiens lære om, at han har stillet Guds vrede og taget vor straf på sig og forhvervet os syndernes forladelse, opfattes som svar på det spørgsmål, skyder jeg den til side som en udflugt, der ikke kommer mig ved.

Og hedder det: ”Han har grundet et selskab, hvor hver for så og så stort et indskud kan få en aktie, og overskuddet fordeles hvert år mellem dem, der går af, i form af evig salighed,” så svarer jeg: ”En Frelser på aktier er ikke Verdens Frelser og ikke Universets Guds Søn”.

Hellere tager jeg mod den forklaring, at det barn, disse hyrder fandt i krybben, voksede til og slap tjenersindets og tilgivelsens magter ud over Jorden, og skal menneskeslægten frelses fra at gå under i begær og misundelse, må det ske ved at bøje sig ind under dem. Men underligt bleget og forsigtigt synes det svar mig, og jeg finder ikke juleglæden i det.

Så ved jeg da ikke klart og præcist, hvad englen mente med sit budskab; jeg ved bare, at det fylder mig med hyrdernes uovervejede glæde. Og tegnet, de fik, hvad var værd, hvis ikke de havde troet? Et hjælpeløst, kludesvøbt fattigmandsspædbarn. Men de så med troens øjne, som en åndsåren tale fra Himlen havde lukket op.

Og hvad så de? Som i en tåge barnet

derhenne vokse til unge manddomsår, og da æslet skrød bag dem i mørket, så de ham ride på det ind i sin kongeby til sin gernings mægtige afslutning, for at hans disciple så kunne begynde; og videre så de med deres enfoldige øjne domkirker rejse sig og røgelse bølge for andre, og mennesker sætte livet ind for hans navn, og mennesker snyde og hykle og lyve i hans navn, og mennesker dø med fred under hans tegn, en forbandelse og en velsignelse, der holdt Jordan ned gennem tiderne i et levende kaos, mens den ellers var skejet ud til syg dyriskhed eller sunket hen i vankundig død.

Måske så den yngste af dem et syn, han ikke selv forstod: Jordan som en udslukt fjollet måne med ar af sit uddøde utojs bid drive rundt i rummet, mens legioner af sjæle, frelst fra udsløttelsens store inddækkelse af barnet dør, stod om hans trone på en stjerne.

Så ser vi da Jesu nitten hundrede og enogtredivte fødselsdag ind i Verdens hvirvlende virvar; vi ser hans krybbe stå dør, men det ville ikke være sandhed at sige: og den står fast. Nej, også den er i bevægelse, så sandt den står på denne tumlende klode. Men hellere det hele i hvirvlen end den absolutte stilhed over alt.

Og det at krybben er der, at den stadig er der, det giver os en slags mod til at kalde Jesus med Frelserens uforståelige navn. Og først når man tør det, er man selv med i julens dejligste eventyr.

Reaktion på Julens Eventyr

Ved Jon Høgh

Juleartiklen forårsagede ved sit friske-poetiske sprog og sin aktualisering af Juleevangeliet, at der i løbet af januar og februar 1932 rejstes kættersag mod Kaj Munk.

Abonnenter af Jyllands-Posten lod avisen vide, at de ville afsige bladet, hvis det fortsat tillod ”sjofelisten Kaj Munks latterliggørelse” af evangeliet. De forargede krævede, at biskop Westergaard i Ribe greb ind og gav sognepræsten en irrettesættelse for vanhelligelse af Guds ord.

Men biskoppen kunne godt lide artiklens indhold og formål. Det lod han Munk vide, men for at imødekomme kritikerne skrev han også til Munk, at han var af den mening, at artiklen var skrevet med unænsom hånd.

Det kan man jo lægge i, hvad man vil. Munk forstod godt biskoppens situation og også, hvad han mente med udtrykket ”unænsom hånd”. Og det respekterede han, men han var ikke enig. Kaj Munk lod derfor biskop Westergaard vide, at han havde fået en følelse af, at kirken nærmede sig en kamp på liv og død såvel mod kirkens fjender som mod kirken selv. Og så beder han om biskoppens tilgivelse, hvis han fremadrettet skulle komme til at udtrykke sig på en måde, som atter kunne give anledning til stor ståhej.

En af dem, der havde hvæstet pennen og givet Munk kritik, efter at ”Julens Eventyr” var offentliggjort, var kommunelærer i Randers, Alfred Lund. I en artikel i Kristeligt Dagblad den 15. januar

1932, skrev han bl.a. at Kaj Munks betragninger som helhed måtte stemples som profane, blasfemiske, spottende og ringeagtende, og at de i særlig grad måtte opfattes sådan, da de fremkom under den hellige julefest.

Og han fortsætter: 'De kalder julens evangelium et eventyr, ganske vist det kønneste af alle, men De hævder, at det er en sandfærdig beretning, fordi alle eventyr er sande. Hvilket væv!'

Kommunelærer Lund forsøger derpå at bevise, at Jesu undfangelse og fødsel er dokumenteret som en sandfærdig historisk og kronologisk afmærket fortælling, der intet har med eventyrverdenen at gøre. End ikke med H.C. Andersens, der nok skelede til virkeligheden, men så heller ikke mere.

Udtrykket 'Et par unge mennesker, der ventede en lille, og hvordan den så under lidt dramatiske omstændigheder kom til verden' virker plump og stødende. På den måde skal en mand, der er indsat i embedet for at fortælle det gamle budskab jævnt og frodigt, ikke udtrykke sig, mener Lund, der heller ikke bifalder Munks modernisering af evangeliet, når han lader en murersvend komme raslende i sin fordvogn med sin kæreste på vej til sygehuset osv.

Fy, fy! for en forfladigelse af Juleevangeliet. En dannet kristen præst bør heller ikke tage i sin mund vendinger som 'et kludesvøbt fattigmandsbarn' og 'det lille grimme, rynkede nyfødte barn'.

Endelig lader kommunelærer Lund pastor Munk vide, at 'man må dybt beklage, at De fremdeles skal øve præstegerning' og at 'det skal nok vise sig, at en sådan "moderniseret" forkyndelse, som De synes at foretrække, medfører tomme kirker, thi sjælens dybe tørst stilles kun

af det sande uforfalskede evangelium – uden menneskelig tilsætning og forvrængning'.

Den 21. januar får Alfred Lund svar på tiltale i Kristeligt Dagblad. Kaj Munk skriver, at han kun har fortalt sandheden om Jesu fødsel. Derpå fortsætter han: "Men når Jesu fødsel sættes op i Ogdet-begav-sig-sprog og bæres frem af orgelstemme, og mennesker med gåsesteg i maven og øjnene blanke af begejstring over det yndige lille barn, da er den godt på vej til at blive – eventyr, og da er det på høje tid for en kristen præst at sige: "Stop! skal vi nu blive ved virkeligheden".

Ser De, hr. Lund, det, det gælder om at forkynde, det er sandheden; så pyt med om den er stødende, og om kirkerne bliver tomme, og om læren er korrekt!

At De skyder mig opfattelser, som jeg aldrig har haft, i skoene, tager jeg jo ingen fortræd af. Men jeg har ondt af det for forældrene i Randers, der skal sende deres stakkels børn til en lærer, som vel kan læse indenad, men dog ikke opfatter det læste.

Baggrundshistorien for den følgende Kaj Munk-artikel: Hver, som kan det for Guds ansigt

Ved Jon Høgh

Vi befinder os i Ryslinge Valgmenighed på Fyn, der i 1865 stiftedes omkring den grundtvigske præst Vilhelm Birkedal, hvis huslærer var Christen Kold, der havde grundlagt Ryslinge Højskole i 1851. Medlemmerne af Ryslinge Valgmenighed har altid været fordelt over mange sogne. Det skyldes, at en valgmenighed ikke er geografisk afgrænset, sådan som en sognemenighed er.

I 1885 tog Vilhelm Birkedal sin afsked. Hans efterfølger blev hans unge kapellan, Karl Povlsen, hvis ikke kun politiske ståsted, men også hele teologi og dermed forkyndelse stod Birkedal nær. Med hans bror, Alfred Povlsen som højskoleforstander, 1884-1929, blev Ryslinge både kirkeligt og folkeligt en grundtvigsk højborg.

I 1913 blev Torkild Skat Rørdam ansat som Karl Povlsens kapellan. Rørdam var et hjerteligt menneske og meget forskellig fra Povlsens reservede fremtoning. Han var desuden en liberal teolog, der anså troen som et udslag eller måske rettere som et resultat af noget personligt oplevet og dermed erfaret. Dermed kom han naturligt nok til at drage nogle af trosbekendelsens led i tvivl.

Efter Karl Povlsens død i 1918 blev Rørdam Ryslinge Valgmenigheds nye præst. Under gudstjenester, ved kirkelige møder og på skrift fremførte han sin måske outrerede tale om kristendommens ind-

hold og dermed også om præstens autoritet. Lokalt blev spørgsmålet efterhånden for eller imod Torkild Rørdam. Det spørgsmål kunne valgmenigheden ikke enes om at tage stilling til; den foreløbige løsning bestod derfor i, at valgmenigheden delte sig i to:

- 1) Ryslinge Valgmenighed med Skat Rørdam som præst og
- 2) Den grundtvigske Valgmenighed i Ryslinge med højskoleforstander på Danebod Højskole, Thorvald Knudsen, som deres præst.

Løsningen var som nævnt foreløbig. Få år senere ønskede pastor Rørdam imidlertid at få indført en dåbspraksis – og *det er den, som Kaj Munk harcelerer over* – i overensstemmelse med hans eget teologiske udgangspunkt, hvor han indledte dåbshandlingen med at sige: *”Lad os, hver som vi kan for Guds ansigt, bekende vor tro!”* Derefter læste præsten trosbekendelsen og forsagelsen, og heri var intet nyt. Men så stillede han spørgsmålet: *”Vil du døbes til, hvad Gud giver i den kristne dåb?”*

Rørdam søgte ministeriet om tilladelse til at anvende dette ritual, men det ministerielle svar forelå ikke før, at han allerede havde anvendt det.

Kirkeminister Peter Dahl fratog ham derfor den 5. februar 1925 anerkendelsen som valgmenighedspræst.

Sagen sluttede med, at Skat Rørdams tilhængere i april 1925 besluttede at danne en frimenighed uden for folkekirken med Skat Rørdam som deres præst.

Hver, som han kan det for Guds ansigt

Af Kaj Munk

Det begyndte med, at pastor Rørdam måtte erklære, at hans historiske og filosofiske undersøgelser og vel også hans religiøse erfaringer havde ført ham dertil, at han nu ikke længere kunde opfatte Jesu overnaturlige undfangelse bogstaveligt. Trosbekendelsens "Guds enbårne søn, vor Herre, undfanget ved den Helligånd, født af Jomfru Marie" måtte altså for fremtiden af ham tages blot som et udsagn for, at Jesus Kristus var Guds søn, ligesom vi andre er Guds børn, blot i enestående grad, i overordentlig forstand, han var mageløs indenfor menneskeslægten, idet den i ham var nået til det fuldkomne. Brutalt sagt: at Josef var Jesu far.

Men denne opfattelse af *ordene* forekastedes pastor Rørdam med slutninger som, at han stod jo ved døbefonten og sagde noget, som han ikke selv troede på, og var altså uredelig, så ofte, at han — for at slippe for denne anklage — forsøgte med et nyt ritual, der begynder sådan: "Lad os, hver som han kan det for Guds ansigt, bekende vor kristentro!" og så først efter trosbekendelsens fremsigelse har tilspørgslen til barnet — men den lyder nu sådan: "Vil du døbes til, hvad Gud skænker et menneske i denne tro?"

Kirkeministeren forbød ham at anvende dette særritual, og da han gjorde det alligevel, ekskluderede han ham, ikke af kristendommen, men af folkekirken. At tale om kætterforfølgelse er altså rent ud i det blå.

Thorkild Skat Rørdam
1913-1918 kapellan hos valgmenighedspræst Karl Povlsen i Ryslinge. Efter Povlsens død i 1918 udnævntes Skat-Rørdam til valgmenighedspræst samme sted. I det Skat Rørdam i 1925 ønskede og på egen hånd gennemførte sin egen dåbspraksis, blev han frataget sit embede. Hans tilhængere oprettede samme år en frimenighed med ham som deres præst

Der kan nu spørges: Er Pastor Rørdams dåbsform nødvendig? Eller dog rimelig? Eller i hvert fald forsvarlig? Er den nødvendig? Og i så fald: nødvendig overfor hvem? Børnene? Nej, pastor Rørdam er hverken fanatiker eller religionsstifter — han vil aldrig selv hævde, at hans dåbsform er den eneste, der gør en gyldig dåb, og at de børn, der er døbt med folkekirkens almindelige dåb, ikke er rigtigt døbt. For børnenes skyld er det nye ikke nødvendigt. Men for hvis da? For Guds? eller for Rørdams egen? eller for folkekirkens? Adspurgt vil han vel tænke sig om og svare: "For alle tre's; d. v. s. det kommer ud på ét for mig."

Meningen må være denne: Jeg Rørdam, tror ikke på den bogstavelige betydning af somme af trosbekendelsens led, den, der bærer barnet, måske heller ikke, det er uredeligt af os at stå og forlange og bekræfte noget, som vi ikke selv tror på. Men hverken jeg selv eller Gud eller folkekirken er tjent med uredelighed, tilmed varig og i system sat uredelighed; derfor laver vi det om.

Hvad er dåben? Er det blot noget, vi laver? eller er det noget, Gud gør? Det er gammel kristen tro, at i dåben er det Gud selv, der fungerer; han tager et menneske ind i sit rige, lukker evighedshaven op for en sjæl. Nu siger en: Midlet, han gør det med, er vandet og Ordet — ikke det dø-bende menneske; vi kan fuldtud stole på vor dåb; det er ligegyldigt med mennesket, der døber, hvem og hvad og hvordan det var; hvis det ikke var det, kunne vi jo ikke stole på vor dåb; thi man kan ikke se noget menneske længere end til tænderne.

Brutalt sagt: om det så var Judas Iskariot, der døbt et barn med Ordet og vandet, og Kaiphas, der stod fadder, så var det barn rigtigt og kristeligt døbt og behøvede aldrig at tvivle herom.

Derfor er det urigtigt af pastor Rørdam, hvad dåben angår, at frygte uredelighed; om end han selv tvivler ved døbefonten og gudmoderen også, så er dog dåben — i kraft af Ordet og vandet — redelig nok.

Men hertil siger en anden: Nej, sådan en mekanik er dåben ikke; så var det jo det sikreste at øse vand tre gange over barnets hoved og lade en gramfon sige ordene, så kunne man da stole på, det var de rigtige, der sagdes rigtigt; man kunne jo f.eks. lade biskopperne billige pladen først. Nej, man skal ikke døbe med vand

og ord, men med vand og ånd. Ordene siger altså ikke så meget.

Er Pastor Rørdam derfor forvisset om, at han står og døber barnet med den sande kristenånd både i sig og gudmoderen og måske også i fadderne, ja, i hele menigheden — jo flere jo bedre — ja, da er dåben fuldtud gyldig, selv om ordene ikke helt dækker åndens indhold; det burde han kunne indse.

Og har han forinden sagt, at sådan står han i det, da er hans stilling og også hans dåb ulastelig redelig. Således når disse to modsatte ræsonnementer samme slutning: Dåbsforandringen i Ryslinge er ikke nødvendig. Er den da rimelig?

Den er højst urimelig; jeg vil endda bruge stærkere udtryk: Pastor Rørdams ritual synes mig et tilbageskridt i den religiøse åndsudvikling og en fornærmelse mod hans embedsbrødre i nutidens folkekirke. Det er et tilbageskridt, fordi det er en indrømmelse til dem, der har anfaldet ham for uredelighed, det er en slåen af på vor ret til den frie, åndelige opfattelse og tilegnelse af Ordet, det er en gåen på akkord med dem, der altid klamrer sig til bogstaverne og den massive betydning af udtrykkene.

Den tidsalder, vi kalder ortodoksiens, gik ud fra, at alt i Bibelen og alt i de skrifter, der er vor kirkes grundlov, symbolerne, var evigt gyldigt og bogstaveligt sandt; man opførte en vild jagt efter meninger, der kunne anes på noget punkt at afvige fra den på bjerget herskende opfattelse af, hvad der stod i disse skrifter. Det var den samme tidsalder, der brændte hekse. Begge dele er vi ved at komme bort fra. Vi har jo nemlig gjort den iagttagelse, at ordene aldrig helt dækker en mening. Endvidere, at alle mennesker er forskelligt indrettede, så de i følge anlæg og

natur og påvirkninger nødes til at mene, nogle et om en sag, andre noget andet. Hvem der har ret, er svært at sige, stundom har måske ingen ret, og stundom var de måske enige, hvis de blot kunne udtrykke sig helt klart.

Ud af denne indsigt er da så kommen hos alvorlige mennesker for det første en trang til at undgå ordstrid, der for det meste er gold, og hellere arbejder på enighed og især i enighed, selv om det skal koste nogle selvhævdelsesofre, og for det andet en ærlig vilje til at have respekt for andres anskuelser og en stor sky for at stemple nogen med kæternavn.

Man indrømmer altså, at den "bogstavelige betydning" af et udtryk er svært at finde, undertiden umulig at fastslå, ja, stundom forskyder et ord sig i sin betydning; man beholder det, dels fordi det er ærværdigt, dels fordi det er tilvant, dels fordi man jo lige så godt kan beholde det ord og have forskellige meninger om det som at lave et nyt og så lægge forskellige ting i. Når vi f.eks. siger: Fader vor, du som er i himlen, så har de vel ved himlen engang tænkt på det oppe over skyerne; hvorfor skulle vi dog nu rette det til: Fader vor, du som er i ånderiget?

Vi siger, verden skabtes på 6 dage; men de af os, der ikke får noget ud af at tænke på 6 x 24 timer, hvorfor skal vi dog rette det til, at verden skabtes i nogle uendelige tidsrum? Og man mindes med gru det fade: den halve verden sover — fordi de jo vågede i Amerika. Ingen bedre end Borgbjerg¹ har været inde på dette: Vi siger jo stadig, solen står op og går ned, skønt det er jorden, der bevæger sig.

Det må da antages at være almindelig bekendt, at i det hele og store har kirkens

ånd efterhånden befriet sig for udvortes-heden og bogstavbekymringen, så den nu kan tilegne sig sine skriftsteder åndeligt taget og frit set. Vi bruger de gamle betegnelser, men lægger tidens nye indhold i dem til det, de i forvejen rummer.

Og det er sådan, det skal være. De gamle betegnelser må vi ikke slippe; for de giver os kirkens samhørighed gennem alle tider — det er de fornemme gamle kalke, hvori kirken har skænket og skænker og vil skænke sin vin, så alle straks kan se, at det er kirkevin; men det nye, det til vor tid og tankeart passende indhold, det er vinen, der er skænket i dem, hver gang den anden er opbrugt eller blevet for gammel og tynd.

Hvorfor skulle jeg stå og prædike mod slaveriet, da det jo er ophævet for århundreder siden? Nej, det er bedre at prædike mod urigtigt selvangivelse til skat. Hvorfor skal jeg stå og prædike om treenigheden, hvis intet menneske får et gran derudaf? Nej, det er bedre at prædike om enhed og enigheder.

Vi holder de gamle betegnelser, men kommer det nye indhold i dem, vi bruger de tilvante begreber, men forholder os kristeligt fri overfor dem. Vi gør det og siger, vi gør det, men siger det ikke hver gang og i ethvert tilfælde; for så blev vi jo hængende i åndløshed og bogstavtjeneste. Disse to store edderkoppers farlige net er det altid svært at undgå; da pastor Rørdam har ment at se gammelgrundtvigianernes sprællen i det ene hjørne af det, er han fløjet udenom i en stor bue, så han er kommen i det fra den anden side. Ak ja, gammelgrundtvigianerne!

Har Grundtvig nogen sinde haft ret i sin geniale påstand om det "levende" og det

¹ Borgbjerg: Den socialdemokratiske folketingsmand i perioden 1898-1936, Frederik Borgbjerg. Socialminister 1924 -26 i Staunings første regering.

“døde” ord — og det ved jeg ikke, om han har — så er det i hvert fald imod sig selv i trosbekendelsesspørgsmålet.

“Lad os bekende, hver som han kan det,” siger pastor Rørdam — men det er netop den sig i bogstaven hængende “ånd”: nu tager jeg alle udtrykkene ganske bogstaveligt. Hvad skal det dog til at hænge sig i ord?

Jeg har hadet det alle dage, dette teologiske studium, hvor hvert ord i Det Ny Testamente toges op til behandling og endevendtes og belystes fra alle sider og fik trukket alle meninger ud af sig, så der til sidst ingen mening var i det, og så enhver antydning af syn og ånd i det var kuet og kvalt, og så der kunne skrives tykke og plagsomme bøger over det og laves diskussioner og doktordisputater og strid og fjendskaber og udstødelser af kirker og afskedigelser fra embeder — jeg har hadet det.

“Lad os bekende, hver som han kan det —”, ja, selvfølgelig, hvordan i alverden skulle et menneske kunne sige noget anderledes, end han kan det? Og er det meningen, at pastor Rørdam derved vil nå et redelighedsplan over alle dem, der ser lignende selvstændigt, frit og åndeligt på mange ting og dog bruger de gamle ritualer og symboler og ord, da er det, jeg siger, det er en fornærmelse.

Thi skulle præsteløfteeden, vi har aflagt, forstås derhen, at der skal prædikens bogstaveligt efter bogstaven i de skrifter, vi har svoret på, da er samtlige landets gejstlige menedere eller umennesker.

Men vi bryder os virkelig ikke om menedernavn, fordi vi opfatter den ed, vi har aflagt på disse skrifter, som en akt, hvorved vi vedkender os disse bøger som grundlag og udviklingsstadier for

den kirke, vi så gerne ville tjene på dette udviklingsstadium, og som fremtidens slægter vil tjene på ny og andre.

Men pastor Rørdam er foruden en god kristen også teolog; jeg siger ikke god teolog; for så slemt er det vist heller ikke, men det er allerede galt nok med dårlige teologer; han må spørge efter Ordets egentlige betydning — og så tage forbehold — koste, hvad det vil! — for at dog det hele kan stå for den nøjagtigste undersøgelse og fortolkning.

Havde Salomon været af hans gemyt og besiddet forfatterretten til Højsangen, så måtte han, der hvor han kalder sin elskede for “en due”, have tilføjet: “men uden fjer”.

Pastor Rørdam skulle aldrig have ladet sig skræmme af, at de råbte “uredelig” efter ham. Følgerne blev nu et tilbageskridt og en — bevidst eller ubevidst — udæskning. Sådan finder jeg hverken hans dåbsform nødvendig eller rimelig. Men er den da forsvarlig?

Er dette ikke kristen tale: intet af, hvad der møder et menneske i dets levetid, kan stå mål med sakramenterne, intet; dér sker det udsigelige. Hvad der sker i dåben, hvad i nadveren, ved ingen, kan ingen sige, kun Helligånden, der udtrykker sig med suk, selv Ordet er her ikke helligt nok til brug.

Sådan er det altid, når forening med guddommen indtræffer, når selve synden og mennesket mødes, når miraklet sker. Når vi lader dette ledsage af ord, så er det kirkepraksis og gammel skik.

Men hvordan kan det dog få svimlende betydning, hvilket ord der falder ved det udsigelige og om det udsigelige? Hvordan skulle Gud være interesseret i, at det blev netop de og de ord, den Gud,

der fungerer i sakramentet? Nej, vi kan ikke tro, at Gud strejker.

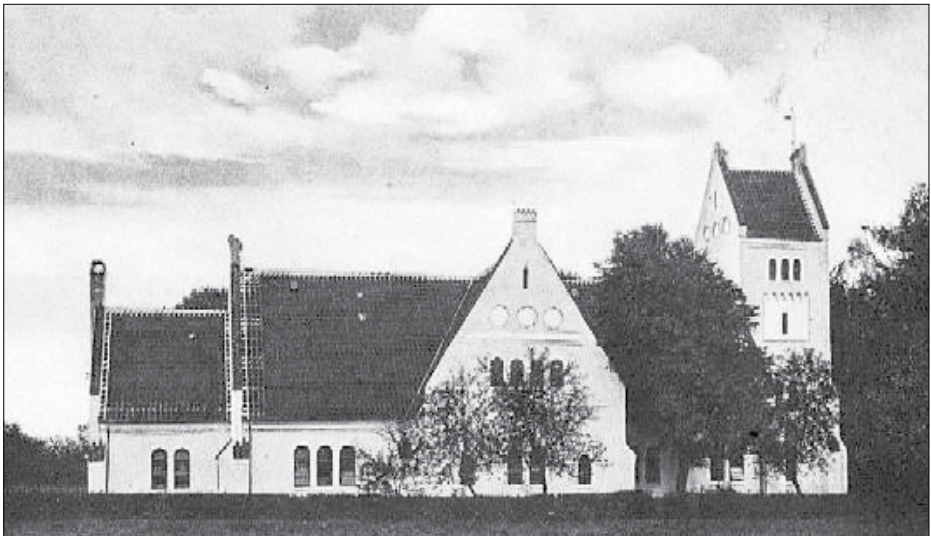
Og ud fra denne tankegang kalder jeg pastor Rørdams dåbspraksis kristelig forsvarlig. Jeg ville ikke af den grund kunne betænke mig på at konfirmere børn, der er døbt af ham. Om den derimod er folkekirkelig forsvarlig, ja, det ved jeg ikke — man må jo altid betænke følger — og det synes jeg vistnok, at folkekirkens styrelse, d. e. kirkeministeren, er nærmest til at tage bestemmelse om. Sådant må blive et skøn.

Han har nu skønnet, at den ikke var det. Man kan glæde sig, man kan beklage det, men ét kan man ikke, og derfor gør man det: falde over nogen med forbitrede ord for et skøns skyld, især når der er skønnet i bedste mening; for det tror jeg, der er; kirkeministeren — ak! han har fået det hverv lagt på sine skuldre at skulle være

en god dansk socialdemokrat og en god dansk kristen på samme tid; hans nerver skulle andre sandelig ikke slide på.

Mennesker, der står helt og tappert på deres samvittigheds side, dem kan jeg nu engang ikke lade være at have ærbødighed for, i hvad de så mener og siger og gør, og hvor lidt jeg synes om det. Og er der — trods alt — ikke noget både ved manden på taburetten og især ved manden i Ryslinge, der aftvinger respekt?

Jeg fremsætter ikke dette synspunkt, fordi jeg tror, det er det eneste rette; ethvert menneskeligt standpunkt er forkert. Men jeg kommer frem med det, om jeg muligvis derigennem kunne hjælpe nogen til at klare dem deres eget. Selv at skønne — det er det store mål for enhver, der samler sig under Luthers navn.

Ryslinge Valgmenighedskirke

Skatten i Lerkar

Otto Larsen – sagen og Kaj Munks rolle i den

Af Knud Erik Andersen og Jon Høgh

Indledning

Før vi redegør for Kaj Munks journalistiske hovedemne i 1932, den såkaldte 'Otto Larsen Sag', der opstod som følge af sognepræst Otto Larsens bog "*Skatten i Lerkar*", som digteren anmeldte i Jyllands-Posten den 21. maj 1932, vil vi indledningsvis nævne, at Kaj Munk senere samme år, den 2. september, havde premiere på Betty Nansen Teatret med dramaet 'Ordet', hvor Johannes får rakt det skabende og levendegørende Ord, der gør det muligt for ham at bede underret ned.

Vi vil også omtale, hvad sikkert ikke mange avislæsere dengang vidste, at Kaj Munk fra studietiden i København, inderligt godt kendte to af de personer, der som biskopper måtte impliceres i sagen: Biskop John Ammundsen i Maribo, som Munk havde hørt i Kristeligt Studenterforbund, og hans ældre bror, biskop Valdemar Ammundsen i Haderslev, der i Munks studietid var knyttet til universitetet som professor i kirkehistorie. Men for Kaj Munk blev han også en nær ven, der læste hans digte og modtog studentens fortrolighed og gav ham fortrolighed igen.²

Pastor Otto Larsen og hans Bedrift

Under ovenstående titel skrev Kaj Munk en anmeldelse af Otto Larsens bog, hvis indhold ikke blot Kaj Munk, men mange i samtiden fandt udfordrende, fordi Otto

Larsen, der var sognepræst i Øster Ulslev og Godsted på Lolland, i bogen havde stillet tvivlende-kritiske spørgsmål ved så unikke evangeliske begreber som, at Jesus Kristus kunne være født af en jomfru, Jesu helbredende og levendegørende undere, følgelig af Jesu opstandelse, der jo også er et under, samt af Jesu himmelfart.

Skulle en dansk sognepræst anno 1932, der på alle kirkelige højtidsdage i sine kirker på Lolland fra alteret forrettede sin tjeneste og fra prædikestolen udlagde evangelieteksten, virkeligt slippe godt fra at tale modsat af, hvad han troede på? Det må vi se nærmere på.

Hvad skrev Kaj Munk, der blev en meget aktiv debattør i den række af kritiske artikler, der følger "*Skatten i Lerkar*" egentligt som det væsentligste i sin anmeldelse?

Han skrev, at Otto Larsen kendte sin Bibel, fordi han havde læst den, og hver gang der har stået noget om, at Gud vandrede i sin have, at en mand har gået på vandet, eller at den samme mand med ét stiger lodret op i luften, så har pastor Larsen sagt til sig selv, at det kan ikke passe. Sådan noget snak kan moderne mennesker med et helt århundredes kultur og oplysning, der naturligvis også omfatter naturvidenskabens opdagelser og fremskridt, ikke tage for gode varer.

Men Otto Larsens bedrift! Hvori bestod den for Kaj Munk?

Den bestod i, at den unge lollandske præst turde gå imod, hvad en 1000-årig kirke ved evangeliets teser, der strider mod naturvidenskabens beviser, havde lovhjemlet som det eneste rigtige. Det

² Kaj Munk: "Foråret saa sagte kommer. Westermann 1942. Siderne 243-245

havde han udtalt sig om i en bog på små 200 sider: Jeg tror ikke på evangelieteksternes udlægning af Marias hellig-
åndsbesvangring og påfølgende jom-
frufødsel, ej heller på underne – Jesu
helbredelser og levendegørelser, hvortil
i sensommeren 1932 også kunne tilføjes
Johannes` opvækkelse af Inger i `Or-
det``s 4. akt.

Kaj Munk skriver: `Det er Otto Larsens
bedrift og ikke hans bog, jeg synes om
...` Indholdet er Munk vederstyggeligt;
det forstår alle, der kender `Ordet` og
ved, at Kaj Munk også i avisartikler og
prædikener forsvarede den mulighed,
ved troens kraft, at kalde en død tilbage
til livet, at skabe liv af dødt.

Munk fører sig nok frem som den ældre
og erfarne præst over for den yngre kol-
lega, for hvem Bibelens sandhedsværdi
anfægtes af naturvidenskaben. Vanen
tro er Munks indlæg polemisk i formen,
men samtidig kommer, som allerede an-
tydet, respekt for Otto Larsen til udtryk.
Respekt for en mand, der kæmper med
sin samvittighed. Der er ikke nogen
grund til, at denne mand skal sættes fra
sit embede, hedder det.

Artikeltemaet følger Kaj Munk op i end-
nu en artikel 22. maj 1932 i Jyllands-
Posten. Denne gang uddybet og afsluttet
med en understregning af, at Otto Lar-
sen har rejst det helt store spørgsmål,
som skal finde sit svar, men endnu ikke
har gjort det, nemlig:

”Hvordan skal Kirken føre sig i det 20.
århundrede. Hvad skal den slippe af det
gamle, hvad skal den sætte til af nyt, for
at den stadig kan være på højde med
situationen i sin forkyndelse af Kris-

Otto Larsen. Sognepræst i Godsted-Øster Ulslev
Pastorat på Lolland, 1928-1932. Lokahistorisk
Arkiv, Nysted v. daglig leder Jørn Ringsing.

tus som korsfæstet, jøder en forargelse
og hedninger en dårskab, men selve de
kaldede af både jøder og grækere Kris-
tus som en Guds kraft og Guds vis-
dom?”³

”Kirke og Religionsanstalt”

Selvfølgelig kommer der indlæg i dags-
pressen, der ikke godtager Otto Larsens
synspunkter eller finder det i orden
offentligt og som præst i den danske
folkekirke at stille sin tvivl om evange-
liet offentligt til skue. Der var og er vel
grænser for, hvad en dansk præst kan til-
lade sig og fortsat beholde sit embede?
Blandt Otto Larsens kritikere er provst
P. Helweg-Larsen, som skriver i ”Ber-
lingske Aften” og som sammesteds mø-
der kommentarer fra Kaj Munk.

”Kirke og Religionsanstalt” hedder P.

³ Kaj Munk: Skatten i Lerkar. Pastor Otto Larsens bog. Jyllands Posten 22. maj 1932.

Helweg Larsens kronik den 27. juli 1932, som han følger op den 29. juli samme år. P. Helweg-Larsen finder, at "Otto Larsen slår en streg over alt, hvad der er sand kristendom, og så er han endda præst i den danske folkekirke ... Har vi en kirke – eller har vi en almindelig religionsanstalt, hvor alt er tilladt? Er Otto Larsen skikket til at være præst i Folkekirken?"

I "Kirke og Religionsanstalt" (29. juli) kredser Helweg-Larsen om samme tema og påpeger, at dersom vi accepterer Otto Larsens og ligesindedes, dvs. liberal-teologernes synspunkter, ja, "da er Kirken færdig med at være folkenes vejleder ... Hvad Kirken skal er ikke at hugge en hæl og klippe en tå og på den måde søge at sikre kristendommen en plads i nutiden; hvad kirken skal er alene at forkynde Evangeliet ... Det er en misforståelse at tro, at det moderne verdensbillede er en hindring for troen på Ordet."

"Kirkelig Religionsanstalt"

Kaj Munks svar følger den 6. august 1932 i Berlingske Aftenavis under titlen: "Kirkelig Religionsanstalt". For Munk at se, udtrykker "Skatten i Lerkar" ikke et skibbrud, men derimod en opfordring til at slippe noget af det gamle for i stedet for at nytænke Evangeliet og sætte forkyndelsen ind i en nutid, som siden oldtiden og middelalderen har ændret sig afgørende. Spørgsmålet er: Hvem er det, der er kætter – Otto Larsen eller Helweg-Larsen? Hvem kan dømme om, hvorvidt Otto Larsen er en kætter, om han formidler hedenskab? Føler Otto Larsen oprigtigt, at han vil tjene den kirke, han er præst i, ja, så skal han vedblive at være sognepræst. Det er

også et budskab til biskop over Lolland-Falster Stift, John Ammundsen, som har spørgsmålet om Otto Larsens eventuelle afsked liggende på sit skrivebord. Der må være orden i sagerne, skriver P. Helweg-Larsen, hvortil Munk replicerer: "Ja, det er godt i en skrivebordskuffe ... men ubrugeligt over for livet".

"Religionsanstalt igen"

Polemikken vil ikke stoppe, og den 29. august 1932 er P. Helweg-Larsen der igen i *Berlingske Aftenavis*. Munk skal ikke have det sidste ord! Denne gang er overskriften "Religionsanstalt igen".

Artiklen bringer ikke væsentligt nyt, men P. Helweg-Larsen får sagt, at Munk ikke behandler hans kronikker ordentligt. Hvad gør Munk da forkert? Jo, han udelader halvdelen af både hans sætninger, når det passer i hans kram, og dermed også af tankegangen; og så "polemiserer han mod noget nonsens, jeg hverken har sagt, antydnet eller tænkt..."

Afgørende for P. Helweg-Larsen er det at slå fast, at kristendom ikke er hvad som helst. Endelig drøfter provsten spørgsmålet om, hvem der skal kunne afsætte en præst i folkekirken. Er det biskoppen eller i dette tilfælde menigheden i Øster Ulslev? Kirken må finde ud af, hvad den vil være: "Kirke eller religionsanstalt."

"Kirke eller Religionsanstalt, afsluttende kort Svar til Provst Helweg-Larsen"

31. august 1932 kommer så Munks afsluttende svar til Helweg-Larsen under titlen "Kirke eller Religionsanstalt, afsluttende kort Svar til Provst Helweg-Larsen."

Munk præciserer, at der en række ting, P. Helweg-Larsen ikke forstår. Centralt står budskabet: At man skal have lov til at tænke forskelligt ”i Øster Ulslev og i Vester Ulslev og dog høre med til Kristi Kirke endda.” Og så får Munk til sidst spiddet P. Helweg-Larsen med en henvisning til Bibelens Gamaliel, der formanede jøderne til selvbeherskelse i deres kamp mod kristendommen, og som Munk finder, at kirken trænger til. Modsat Gamaliel står den gode provst, som Munk ved sin sammenligning ’korsfæster’.

En fællesudtalelse af landets biskopper eller Biskoppernes Hyrdebrev

I midten af september 1932 afholdt de danske biskopper deres årsmøde i Viborg.

Den 12. september udtaler biskop Gøtzsche til Viborg Stifts Folkeblad, at bisperne ’har talt længe og indgående om Pastor Otto Larsen og hans bog, og de er alle enige om, at når man indtager en stilling som den, Otto Larsen har indtaget, så må man siges at være så langt fra den danske kirkes lutherske grundpræg, at man er ude over grænsen for den forkyndelsesfrihed, som kirken ellers gerne vil unde folk’. Men Gøtzsche siger også, at ’bispemødet skal jo tage stilling til ”Sagen Otto Larsen”’.

Han konkluderer derpå, uden at være stillet overfor flere spørgsmål, at ’den hører hjemme hos biskoppen over Lolland-Falsters Stift, og vil formentligt snart finde sin endelige afgørelse, der har ladet så længe vente på sig ...’.

Om Kaj Munks rolle i sagen udtrykker biskop Gøtzsche, at hans synspunkter slet ikke er som Otto Larsens, begrundet således: ’Pastor Larsen er negativ, pastor

Munk positiv’ Videre siger Gøtzsche, at Munk har sin egen form, og det kan man kun glæde sig over.

At han sagde det, må han have fortrudt få dage efter, at biskopperne den 14. september udsendte deres Fællesudtalelse eller Hyrdebrev, som Munk reagerede voldsomt på. Biskopperne indleder Hyrdebrevet med at omtale, at de, efter ’at have fejret Viborg Domkirkes 800-års fest, nu sender den danske Folkekirkes menigheder en hilsen i ønsket om, at må opmuntre hverandre til fornyet lydighed mod Kristi Evangelium’.

Dernæst slår de til lyd for, at ’Gud er evig den samme ... og man vil ikke fremme retfærdigheds rige på jorden ved at fjerne tanken om Guds rige, ikke broderskab mellem mennesker ved at opgive troen på Faderen i himlen. Og en almindelig religiøsitet, som ikke er bestemt af Jesus Kristus, kan vel give vidnesbyrd om menneskers søgen efter den ukendte Gud. ... Det eneste budskab, som ejer sandheden om menneskets stilling og derfor frelseskraft, er det om Guds dom, tilgivelse og oprejsning, som det er givet ved Kristi legemlige opstandelse. ... Den kristne menighed lever ud af dette evangelium ... Hvor Herrens ånd er, der er frihed; vi forstår alle kun stykkevis, og ikke mindst en folkekirke må give plads for en rig mangfoldighed i tilegnelsen af evangeliet. Men uden at miste sin kraft kan kirken ikke omdannes til en religionsanstalt uden kristeligt præg, og den danske folkekirke ikke opgive sin historiske karakter som evangelisk-luthersk. Om der end ikke kan trækkes juridiske grænser, må det bestemt siges, at en forkyndelse, der har tabt forbindelsen med Jesu evan-

Godsted Kirke. Lokalhistorisk Arkiv, Nysted v. daglig leder Jørn Ringsing.

gelium, ikke har nogen åndelig ret inden for vor kirke'⁴.

Kaj Munks reaktion

Som nævnt udsendtes Hyrdebrevet den 14. september 1932. Kaj Munk reagerede polemisk i en artikel med titlen 'Biskoppernes Hyrdebrev' i Jyllands Posten fire dage senere. Han omtaler det som noget intetsigende tågesnak, når en halv snes mennesker skal agere enige og skrive under på det samme. 'Man synes ærlig talt, at den udvej havde ligget nær for Kirkens otte spidser: at lade være'.

(Flere gange i sit indlæg nævner Munk "otte biskopper", men de var retteligen ni). Så meddeler han, at biskopperne er blevet færdige med at fejre en fest, og at de nu ønsker, at vi må opmuntre hinanden til fornyet lydighed mod Evangeliet. Det har kirken vel hver søndag

og på andre helligdage prædiker; så det er ikke nyhedsstof. 'Men når alle otte biskopper henvender sig til Kirken, så må de jo have noget ganske særligt på hjerte. Og så kommer det da også! 'Der er fare for at tabe sig selv i forvirring og fortvivlelse, men der er også mulighed for på ny måde at få øje for den levende Gud'. Med bidende sarkasme fortsætter Munk: 'Disse uforfærdede otte mænd, nu træder de frem! Stille har de siddet og følt tiden på pulsen, og derfor kan de nu tage ordet i det mest aktuelle af alle spørgsmål og være vejledere for alle de vågne i tiden, der søger efter den nye måde, hvorpå vor slægt kan få øje for den levende Gud'. Hyrdebrevet oplyser, at Gud er evig den samme. Det er utvivlsomt meget rigtigt, men oplysningen falder alligevel underlig, når det var det nye, talen var om. Så følger en lang

⁴ En fællesudtalelse af landets biskopper skrevet i Viborg den 12. september 1932. Udsendt den 14. september 1932.

række klicheer, 'der sluttet af med noget opbyggeligt ameneri'.

Kaj Munk føler skuffelse, lede og harme over den opsats, som han ikke forstår, at Valdemar Ammundsen – 'den mand, som jeg elsker og højagter, denne biskop, der vitterligt har hoved' – har underskrevet. Og så ved han det alligevel! For bag henvendelsen står politik: 'Det er lillebror Ammundsen på Lolland, der skal hjælpes'. Alle biskopper står dermed sammen om kætteren Otto Larsen. Kom så an, Otto!

Hvem vil omdanne Kirken til en religionsanstalt, spørger Munk. Det vil ingen. Otto Larsen slet ikke, for han er Kristusorienteret, Og af selvsamme årsag kæmper han for, at den ikke må opgive sin historiske karakter som evangelisk-luthersk. Og hvem er de rette til at træffe bestemmelser i spørgsmålet om åndelig ret? Ikke embedsmænd. Men ånd, svarer Munk.

Munk afslutter artiklen med et resume af, hvad han allerede har skrevet: han ser for sig en ung troskyldig og beskednen mand, ikke synderlig begavet, ikke svigersøn til nogen biskop, der tog troen så alvorligt, at det gjorde ondt, og som syntes, at det var hans pligt at være redelig, og som derfor fortalte om hvert skridt, han stred med sig selv igennem troens gådefulde land.

Jo mere Munk ser på ham, jo tydeligere ser han den fjende, som 'de otte fløjls-mavede harniskklædte rykker frem imod i samlet falanks under feltråbet leve luskemiklerne'. Idet Kristeligt Dagblad fra begyndelsen af i diverse

artikler sagen vedrørende kraftigt havde plæderet for, at Otto Larsen burde afskediges, bliver Kaj Munks slutbemærkning denne: 'Og nu venter vi på Dahl⁵. Om ikke den højtærede kirkeminister skulle forstå, at dette bliver problemstillingen for ham: "Hvem skal regere Den Danske Folkekirke: Kristeligt Dagblad eller Gud?"'

Munks angreb på biskopperne blev forelagt tre af dem. Biskop Westergaard i Ribe mente ikke, at der var grundlag for at gribe ind, John Ammundsen på Lolland havde moret sig kongeligt over artiklen. Biskop Gøttsche i Viborg var vred. Han sagde bl.a.: - Jeg ønsker ikke at svare på en så respektløs artikel. For hans vedkommende havde tonen fået en anden lyd.

K. G. Brøndsted

Men der var mange andre, som ønskede at give deres besyv med.

Den vigtigste var K.G. Brøndsted, der ikke underligt koncentrerer sit indlæg om Munks tilsyneladende respektløshed om Kirkens sager og over for Kirkens øverste mænd, når Munk om dem anvender udtryk som 'de otte fløjls-mavede (underforstået: biskopperne)', 'opbyggeligt ameneri', 'luskemikler' og at omtale John Ammundsen som 'lillebror Ammundsen på Lolland, der skal hjælpes', hvad Munk ikke har beviser for er rigtigt.

Det vakte også Brøndsteds foragt, at Munk benævner Otto Larsen som 'ikke synderlig begavet' samt det lumske 'ikke svigersøn til nogen biskop'. Dette er ikke mindre end 'udenoms ondskabsfuldheder og rent vrøvl', hævder

⁵ Peter Dahl var kirkeminister i Staunings regering II, 1929-35

Øster Ulslev Kirke. Lokalhistorisk Arkiv, Nysted v. daglig leder Jørn Ringsing.

Brøndsted. Han stiller sig også uforstående over, at det skulle være ånd og ikke embedsmænd, der træffer bestemmelser om åndelig ret, når han spørger, om det var ren *ånd*, der indsatte Munk som sjælesørger i Vedersø? 'Var det ikke også embedsmænd, der gjorde det? Brøndsted, der bifaldt og takkede Kristeligt Dagblad for dets holdning til Otto Larsen-sagen, spørger videre: 'Skammer De Dem ikke ved at komme med sådant nonsens: "Hvem skal regere Den Danske Folkekirke? Kristeligt Dagblad eller Gud?"'

Brøndsted finder det slutteligt forkasteligt, at en sognepræst skal have lov til, søndag efter søndag og på andre af årets helligdage, at fremsige den trosbekendelse, hvori der er enkeltheder, som han ikke tror på rigtigheden af.

Jyllands Postens chefredaktør, Hans

Hansen, aftvang Kaj Munk et svar på Brøndsteds protester. Munk svarede kortfattet og yderst ubehageligt: 'Nu er skældsord uden vid mig en endnu større pestilens end saglighed. På hine svarer jeg aldrig, og hvad det saglige i indlægget angår, da er forholdet jo desværre ofte sådan, at når mænd har nået en vis alder, må ungdommen opgive at overbevise dem og bare vente på, at de dør.'

"I Begyndelsen var Ordet"

Polemikken knyttet til Otto Larsen-sagen synes der ingen ende på! Nye aktører kommer på banen. Denne gang én af Kaj Munks tidligere skolekammerater.

Den 28. september 1932 har sekretær, cand.jur. Egon Larsen en artikel i Berlingske Aften. Overskriften er "I Begyndelsen var Ordet". Her ridser Egon Larsen op, hvad sagen handler om – "...

John Ammundsen. Biskop over Lolland-Falster Stift
1923-1942

den stakkels mand har jo intet gjort, han er bare kommet til at skrive en uskyldig bog, der ganske vist tager afstand fra folkekirkens dogmer om Kristus som den opstandne Guds Søn, fra de ældgamle overleveringer, der er kernen i Folkekirkens forkyndelse”.

Centralt i artiklen spørger Egon Larsen Kaj Munk om, hvor han selv står i denne sag. Inden for eller ”uden for Guds Ord? Er du præst – eller *bare* kunstner?”. (Kursiveringen er vores).

Kaj Munks svar kommer i artiklen ”I Begyndelsen var Ordet” den 30. september 1932 i Berlingske Aften.

Her indleder Munk med at fortælle, at Egon Larsens artikel har glædet ham, bl.a. fordi ”det blev en af mine gamle skolekammerater fra Maribo, der gav mig anledning til offentligt at indlade mig på en orientering...” Munk skriver, at Egon Larsen ikke kan kræve svar på, om han er præst eller bare kunstner,

”... dertil er dette ”bare” alt for fornærmende. At være præst er hverken mere eller alvorligere end at være kunstner.” Det er Munks håb, at både han selv og Otto Larsen ”står inde for Guds Ord”.

I den resterende del af artiklen cause-rer Munk om begreber som vankelmødighed og vægelsind og de tanker, der i forhold til Evangeliet knytter sig hertil.

Centralt i artiklen slår Munk fast, at han er ”rygende uenig med Otto Larsen”, og så sender han afslutningsvis en tanke til skoletiden, hvor der kunne være tvivl om, hvem af de to der var nr. ét i klassen, måske var det hverken den ene eller den anden, men ”den søde Hellen Nielsen.”

Egon Larsen lader sig ikke spise af og den 5. oktober kommer han med en sidste artikel, et svar til Kaj Munk i Berlingske Aften. Overskriften er igen ”I Begyndelsen var Ordet”.

Her takker den gamle skolekammerat Egon Larsen for Munks svar og fortæller så, at han ikke finder, at Otto Larsen står i kirken, hvor Munk placerer ham. Og det gør han ikke, fordi han har ’berøvet sin menighed den levende Gud’, og dermed har han svigtet sin menighed. Hvorfor nu det? Fordi Otto Larsen ikke vidner ’om Kristus på en ny måde, men kun om et menneske’. Det kan han gøre ’derude på marken’, men ikke ’inden for Folkekirken.’

Artiklen slutter ganske fornøjeligt med en konstatering af, at han – ’din gamle skolekammerat vistnok hyppigst var nr. 2.’ Egon Larsen finder, modsat Munk, at Otto Larsen svigter sin menighed. Der er ikke tale om en fornyelse, der er alene tale om en præst, der svigter sin menighed, sit kald.

Folkekirkens Samvittighed

Otto Larsen-sagen havde stået på siden maj 1932. Biskopperne havde taget stilling. Menighedsrådene i Øster Ulslev og Godsted blev også hørt. De tilkendegav, at Otto Larsen nok var vellidt, men egentlige tilhængere havde han ikke ⁶.

Sagen måtte finde sin afslutning. Det gjorde den den 22. september 1932, hvor kirkeminister Peter Dahl efter indstilling fra biskop John Ammundsen – der hæftede sig ved pastor Larsens modsætningsfyldte opfattelse af den kristne lære – besluttede at nedlægge sognepræsteembedet i Øster Ulslev og Godsted.

Da Kaj Munk blev bekendt med sagens udfald, skrev han artiklen *'Skatten i Lerkar. Pastor Otto Larsens Forsvar'*, hvor han for sidste gang erklærer, at 'al den dogmatiske skelnen mellem religion og videnskab er tør og ganske uvirkelig', uden liv, så 'de knirker som en gammel havelåge'.

Munk forstår ikke, at en mand som Otto Larsen, der vil kristendommens modernisering, 'skal føre alle de gamle stivbenede og spattede problemer ind på travbanen igen ... Jeg kan ikke holde ud, at der skal tænkes over de ting. Og skal der endelig tænkes, nu, i himlens navn, lad så enhver tænke, som han vil'. Sådan – til trods – som Otto Larsen havde gjort!

Endelig – afklarende - fortæller Munk, at avisen er kommet ind ad døren, og at Otto Larsen sagen har fundet sin afgørelse. Munk læser, at pastor Larsen ikke er uværdig til at fortsætte som præst. Begrundelsen er, at Kirken skal

være human. Otto Larsen, der er sygemeldt, står til at få ventepenge, men kan nok søge nyt embede, netop fordi han ikke er fundet uværdig dertil, men han vil aldrig få det, fordi 'ingen biskop vil lade ham slippe ind ad den snævre port'.

Summa summarum: Otto Larsen - sagen ender, men for Kaj Munk med en utilfredsstillende argumentation. Hvorfor? Fordi biskopperne og kirkeministeren har æltet en 'nydelig Rævekage. Politik! Politik! Politik! To små sogne kan slås sammen og blive til ét ... og så var det jo også en gammel og fugtig præstegård'. Henvendt til Otto Larsen skriver Kaj Munk: 'Det var jo ikke Dem, vi stred for, det var jo for Kirkens storhed. Troen på, at den Herre, De og jeg tjener, også havde brug for en ung ærlig mands kamp og tvivl ... Men troen vil vi ikke miste, troen på, at vi er ansat af Vorherre, så kan bisper og ministre afsætte så galt, de vil! Derfor skal De blive ved. De er kaldet til at være præst ... Hvil Dem nu ud! Søg så embeder igen, til De opnår forbindelse med et menighedsråd, der har hjerte på rette sted.'

'Jeg udnævner Dem til at være Folkekirkens Samvittighed.'

⁶ Kilde: Svend Aage Nielsen: Jeg beder virkelig meget undskyld... Aalborg Universitetsforlag. 2014.

Hvilke hovedtemaer præger Kaj Munks journalistik, og hvordan var han som journalist?

Af Knud Erik Andersen

Mere end 650 artikler har jeg haft fat i. År for år har jeg rubriceret Munks dagbladsartikler, talt dem op i forhold til min rubricering og til sidst noteret, hvilke hovedtemaer, der præger Munks journalistik, dvs. hvilke artikler, der er flest af i de enkelte kategorier. Samtidig har jeg dannet mig indtryk af journalisten Kaj Munk.

Arbejdet har nok været tidskrævende, men ikke helt 'vildt', og det fordi jeg har haft H.H. Siegumfeldts arkiv med Kaj Munks avisartikler til min rådighed. Ikke mindre end 24 store foliobind med avisartikler. Hvor Siegumfeldts samling ikke dækker 100 procent har jeg haft mulighed for at dykke ned i avisarkiverne hos flere dagblade og finde de – mig bevidst - manglende artikler, der måtte eksistere.

H.H. Siegumfeldts artikelsamling "er helt speciel". Det er den, fordi Siegumfeldt også "har sørget for at samle samtidige debatindlæg for og imod Kaj Munk og hans synspunkter, anmeldelser af hans dramatik og så videre. Arkivet viser altså ikke blot, hvad Munk tænkte og mente, men også hvad hans samtid svarede igen med, så vi kommer hele vejen rundt." Det er denne enestående artikelsamling, jeg benytter mig af.

Siegumfeldt har sørget for at systematisere sin samling, så artiklerne fremstår

kronologisk og efter avis, hvilket giver undersøgeren mulighed for at følge Kaj Munk og kritikken af ham over en år-række og i nogle tilfælde se en udvikling.

Det noteres – vi er "før fotokopimaskinens tid" – at Siegumfeldt i en række tilfælde ikke var i stand til at fremskaffe de artikler, han ønskede. Det hindrede ham ikke i at besøge "bibliotekets læsesal" og "med sirlig skrift og pen" at skrive den artikel af, han ikke selv havde eller kunne skaffe ad anden vej.

1. De gennemgående temaer

- Dramatikken

Det store flertal af Munks artikler knytter an til hans dramatik. Det begynder for alvor i 1931 med "Cant" og "En Idealist" og følges op i de efterfølgende år. I 1932 således "Ordet", der fylder og hyldes i ind- og udland. Mere end 300 artikler, ca. 45 % af artikelantallet, handler helt eller delvis om Munks dramatiske produktion.

Så: Munks hovedtema er dramatikken.

- Kirke og kristendom

Kirke og kristendom har næstflest artikler. Der er tale om et stort antal artikler, hvor kirkelige personer, teologiske og etiske problemstillinger dominerer. Fx "Bispevalg" i 1931 og i samme år en udfordrende nekrolog over professor Harald Høffding, "Manden Høffding og Kirken" og "Det moderne Menneske og Døden". Adskillige artikler er for mange 'hård kost'. Stilen er kontant, for mange ligefrem grænseoverskridende. I 1932 i

bl.a. artiklen ”*Pastor Kaj Munk angriber Biskopperne*”.

Kirke og kristendom kan vanskeligt skilles fra Munks artikler om såvel dramatikken som Anden Verdenskrig og spørgsmålet om det femte bud (Du må ikke slå ihjel). Jeg har alligevel vovet at gøre det. Antalsmæssigt er der tale om knap 150 artikler, dvs. ca. 22 % af artikelantallet. Med Munks baggrund som teolog og sognepræst var det at forvente, at ”Kirke og kristendom” ville optage megen spalteplass.

At kirke og kristendom vanskeligt kan skilles fra Munks dramatik og hans mange artikler knyttet til Anden Verdenskrig og det femte bud kan ikke undre. Kristendom var for jo for Munk ikke til at skille fra livet selv. Men at ”Kirke og kristendom” er Munks hovedtema nr. 2 er tydeligt.

- Anden Verdenskrig

Anden Verdenskrig på den store scene i udlandet og i Danmark er tredje tema i Munks artikelproduktion. Fra en overvældende begejstring for ”*de stærke mænd*”, en beundring af Adolf Hitler og Benito Mussolini til et afgørende skifte knyttet ikke mindst til jødespørgsmålet.

Blandt de artikeltemaer Munk så tidligt som i 1931 tager op er spørgsmålet om pacifisme og, om nødvendigt, retten til at bruge vold, gribe til våben, når uretten råder. Knap 150 artikler kan rubriceres i denne kategori, dvs. ca. 22% af artikelantallet. Jeg noterer (igen), at Munks artikler knyttet til Anden Verdenskrig vanskeligt – entydigt – kan rubriceres.

Kristendom og liv, ja, selv krigen, kan ikke skilles fra livet i Munks univers.

Munk tog stærkt afstand fra ”Fredsvenerne”, pacifismen, og gjorde det klart, at den kristne ikke blot kunne vende den anden kind til, når uretten rådede.

- Mange artikler om meget forskellige emner.

Om end Munks dagbladsartikler samler sig om tre hovedtemaer, hindrer det ikke, at et større antal artikler, ca. 75, der svarer til rundt regnet 10 % af artikelantallet, behandler vidt forskellige emner som skolespørgsmål, svangerskabsafbrydelse, som Munk var imod, dødsstraf, som Munk var tilhænger af, nekrologer, Grundtvig, vejenes tilstand i Ringkøbing Amt, mirakeltro, Oxford-bevægelsen, Danmarks konge, den norske forfatter Nordahl Grieg, som Munk værdsatte højt som kunstner uden samtidig at værdsætte hans kommunistiske holdninger, jødernes situation i Tyskland, rejsebreve, ”de stærke mænd”, som Munk en tid var begejstret for, men siden afgørende skiftede holdning til, materialismen, Norden, parlamentarisme, Stauning, samarbejdsregeringen, svømmepigen Jenny Kammergaard, dansk ungdom osv., osv.

2. Karakteristik af Munk som journalist

- Kontant, arrogant og flabet over alle grænser.

Der er Munk-artikler, hvor man tager sig til hovedet og spørger:
Hvordan kan han skrive, som han gør?

Kaj Munk var som Areense Lund skriver i *Munkiana* nr. 40 ikke elev af Danmarks Journalisthøjskole, så det er ikke hos Kaj Munk, man finder den vigtigste nyhed i første sætning eller i første afsnit. Han er heller ikke den objektive journalist, der giver sin vurdering eller kommentar til dette eller hint. Hvad så? Han er den engagerede journalist, der – ofte ganske udfordrende og arrogant, til tider flabet – fortæller, hvad han finder rigtigt eller forkert.

- Respekten for mennesket, der følger sin samvittighed.

Der er artikler præget af Munks vilje til at forsvare mennesker, der følger deres samvittighed.

I 1925 havde Munk en artikel i *Ringkøbing Amts Dagblad*, hvor han forsvarede pastor Thorkild Skat Rørdam, som havde tilladt sig at ændre dåbsritualet ud fra liberalteologiske synspunkter (Munk, K.H.L.: ”*Hver som han kan det for Guds Ansigt*”, 2. marts 1925). Munks respekt (uden nødvendigvis at være enig) for Thorkild Skat Rørdam er til at føle på:

”Mennesker, der staar helt og tappert paa deres Samvittigheds Side, dem kan jeg nu engang ikke lade være med at have ærbødighed for, ihvad de saa mener og siger og gør, og hvor lidt jeg synes om det. Og er der – trods alt – ikke noget baade ved Manden paa Taburetten og især ved Manden i Ryslinge, der aftvinger Respekt....()....Selv at skønne – det er det store Maal for hver, der samler sig under Luthers Navn.” (Jf. hele Kaj Munks artikel ’*Hver, som han kan det for Guds ansigt*’ side ....).

Vi er her ved et karakteristisk karaktertræk hos Munk: Viljen til at forsvare mennesker, han ikke nødvendigvis er enig med, men som står inde for, hvad de kæmper for, fordi deres samvittighed byder det.

- ”Blind” i forhold til jødernes situation først i 1930’erne.

Der er artikler, hvis indhold man græmmes over.

På den ene side engageret og positiv over for mennesker, der med baggrund i deres samvittighed kæmper for en sag og på den anden side ’blind’ over for jøderne og deres ulykkelige situation i Tyskland først i 1930’erne.

Det skinner igennem i artikel efter artikel. Fx i artiklen ”*Det nye Tyskland*”, som blev bragt i Jyllands Posten den 26. marts 1933 og artiklen ”*Guds Grønne Enge og det tyske Jødehad*” fra 25. april 1933, der indholdsmæssigt er et svar på en artikel af ingeniør Poul Wilde den 23. april om jødernes situation og den kristnes pligt til at hjælpe medmennesket.

Munk er ikke nem at blive klog på først i 1930’erne, og respekten for ham var da også i brede kredse begrænset. ”Utålelig” er nok det ord mange knyttede til ham, mens andre beundrede hans lige-fremme facon.

- Den spidse brod og det blomstrende sprog.

Der er fornøjelige artikler, man glædes over.

Den 21. juni 1931 havde Kaj Munk en kronik i dagbladet *Politiken*, ”1½ Døgn i Berlin”, hvor han fortæller om en række indtryk af ”Teaterkunsten og Livet i den tyske Hovedstad”. Kronikken viser, at Munk *måtte* skrive. Journalistikken var ikke til at slippe. Skrive må han, næsten som en anden maniker – måske havde han maniske træk.

Den spidse brod og ligefremme stil er der igen og igen. Her i en kronik og ikke mindst i en optakt, hvor journaliststanden får med krabasken – spidst og fornøjeligt. Først har ”De fandens Journalister” rakket mit (Munks) ”Mesterdrama”, ”*En Idealist*” ned og råbt ”Plagiat, Afskrivning, Epigoneri, Dilettantisme og endnu en Række udsøgte og aabenbare Løgne” for efterfølgende at give mig et ”Legat paa 500 Livsallige Kroner.” ”De brave Journalister”.

Kronikken er let at læse, præget af Munks glæde og begejstring over den by og de teateroplevelser, han har. Snart ”vugges jeg i Flyvemaskinen tilbage til København. Herregud, der ligger Maribo, der vuggedes jeg første Gang, der ligger Kirkegaarden med Far og Mor, der Skolen, der Konditoriet, hvor jeg ofrede min første Napoliumskage paa Kærlighedens Alter.”

Sikke en glæde og sikke et sprog. Nok sognepræst og digter, men endnu ikke knyttet fast til et blad. Det skulle snart ske. Jyllands-Postens redaktør H. Hansen havde fået øje på den unge digter og sognepræst og ønskede at knytte ham mere fast til bladet.

- National kongetro skribent og folketaler.

Der er stærkt nationale, kristne og kongetro artikler.

Kraftfulde taler af Kaj Munk er der mange af. Gengivet i selv mindre dagblade. Fx artiklen ”*Vi er danske, og ingen i Verden kan gøre os til noget andet*”, *Herning Avis* den 25. august 1941. En artikel – jævn og ligetil i sit sprog – der taler ind i situationen. Her er brod til besættelsesmagten og danske piger, der optræder som ”Tøjter for de fremmede”. *Herning Folkeblad* kan samme dag fortælle, at mødet i Arnborg blev overværet af ikke mindre end 1500 tilhørere. Munks tale karakteriseres som ”En kærnefuld dansk Tale.”

Helt på linje med talen i Arnborg er Munks flammende tale til studenterne – Rustaler i Heimdal - gengivet som artikel i *Kristeligt Dagblad* den 17. september 1941.

Med udgangspunkt i, hvad hans gamle lærer, professor Eduard Geismar ”altid sagde, naar der var et eller andet Problem, der brændte paa: ”Hvad gør vi ved det?..” opfordrer Munk til at vende blikket mod Holger Danske og Kronborg. Budskabet er klart: Der skal kæmpes... ”Jeg tror, der er ved at vaagne en Ungdom”.

Om ikke samme indhold, så dog i ”samme rille” er en ordret gengivelse af Munks tale ved ”En smuk Festgudstjeneste i Vor Frue kirke”, hvor Kaj Munk talte om kærligheden til land og kongehus. *Aalborg Amtstidende* fortæller den 27. september, at 2000 mennesker hørte Kaj Munk ”i Aalborg i Aftes, hvor

Gudstjenesten blev sluttet med ”Mægtigste Kristne.”

Der er tale om temaer, som Munk igen og igen arbejder med – og udfordrer besættelsesmagten med.

2. Kritikken og rosen

Kritikken af Munks taler og artikler var mangeartet og ofte ganske stærkt formuleret. Munk var virkelig en mand, der skilte vandene.

Arnborg-talen (se ovenfor) bliver i *Eks-trabladet* den 17. september 1941 mødt med overskriften ”Ulideligt”. Der er tale om ”Bragesnak”. Munk vælter ”sig i Billeder af den voldsomste Panegyrik og samtidig af den skrøbeligste allegoriske Mening ... ”det taaleligste var sagt adskillelige Gange før”. Anmeldelsen afsluttes med ordene: ”denne Digter-præst, der snakker saa meget og siger saa lidt”.

Modsat var anmeldelsen i henholdsvis *BT* og *Kristeligt Dagblad* den 17. september 1941.

Kristeligt Dagblad taler om ”En mæ-nende og flammende Tale til Studen-terne” og det i en sal, der kogte af be-gejstring over Munks ”aktuelle Tale. Stærkt var Bifaldet, der steg op mod ham.”

BT fortæller, at Munks ord ”paa én Gang sved og løftede” og at der altid skal ”kæmpes for det, man har erhvervet.”

Billedet af forholdet til Munks journa-listik er ikke entydigt, men overvejende meget positivt i den borgerlige presse, der også gav plads til skarpe – ofte beret-tigede kritiske indlæg (min vurdering) – af Munks forståelse af den sandhed, han måtte have frem.

Litteratur

Lund, Arene:
Journalisten Kaj Munk,
Munkiana nr. 40, 2009.

Siegunfeldt, H.H.:
24 foliobind – artikelsamling. KMF.

Dagblade:
Aalborg Amtstidende,
BT,
Ekstrabladet,
Herning Avis,
Herning Folkeblad,
Jyllands-Posten,
Kristeligt Dagblad,
Politiken,
Ringkøbing Amts Dagblad.

Indlæg til Munkiana

Vi er meget glade for de flotte indlæg vi får til Munkiana, og for at gøre det lidt lettere for os at sætte bladet, er der et par ting skribenterne bør være opmærksomme på:

Alt materiale sættes om, så vi får et harmonisk og pænt blad. Det sker i avancerede grafiske programmer, og for at det kan lade sig gøre, skal materialet helst være "neutralt".

Det gør, at indsatte billeder og grafik i teksten skal fjernes, tabuleringer og indrykninger føres tilbage.

Så når du skriver indlæg til bladet, så undgå tabuleringer og indsætning af billeder m.v.

Billeder, der indsættes i f.eks. en Wordtekst har en meget dårlig opløsning, når de skal genbruges i bladet. Derfor opnåes det bedste resultat ved at medsende billederne som JPEG-filer. Skal et billede absolut stå et ganske bestemt sted i teksten, hvilket ikke altid er muligt, kan det noteres i teksten, evt. med rød skrift. Det er heller ikke altid muligt at bringe alle fremsendte billeder.

Foto og skanninger

Der bliver taget rigtig mange, flotte billeder til bladet - og tak for det.

Desværre oplever vi alt for mange gange, at kvaliteten af billederne er meget dårlig. Opløsningen er ganske enkel for lav. Billedet ser fint ud på mobilen, men bliver meget grumset i tryk.

Når du tager billeder, der skal bruges til tryk, så sæt opløsningen på mobilen/kameraet til højst mulig.

Når du tager billeder af dokumenter og ting, så sikre at baggrunden er ensfarvet lys eller mørk.

Vær opmærksom på, at når det sendes videre til redaktionen, at det sendes i højeste opløsning.

Mange billeder bliver skannet til brug i bladet og alt for ofte er de i en meget dårlig opløsning, der ikke egner sig til tryk.

Når du skanner gamle billeder, så sæt opløsningen til 300 dpi, og da de fleste gamle billeder er i sort/hvid, så vælg denne indstilling på skanneren, så fylder billedet væsentligt mindre!

Så er du med til at gøre et godt blad endnu bedre!

Venlig hilsen
Redaktionen

Christian Grund Sørensen: Formanden har ordet	5
Jon Høgh: Munkiana nr. 63	7
Knud Erik Andersen: Fredsvenerne	8
Ingolf Tind Jeppesen: Kaj Munk og familien Tind, Vester Tim Skole	12
Knud Erik Andersen: To spil og en Kaj Munk-avis	16
<hr/>	
Boganmeldelse: Richard Riis: God Munk-biografi	17
<hr/>	
Kaj Munk: Julens eventyr	19
Jon Høgh: Reaktion på julens eventyr	21
Jon Høgh: Baggrundshistorien for den følgende Kaj Munk artikel: Hver, som kan det for Guds ansigt	23
Kaj Munk: Hver, som kan det for Guds ansigt	24
<hr/>	
Forskningsartikler: Knud Erik Andersen og Jon Høgh: Skatten i Lerkar. Otto Larsen-sagen og Kaj Munks rolle i den	29
Knud Erik Andersen: Hvilke hovedtemaer præger Kaj Munks journalistik, og hvordan var han som journalist?	38